

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

16de jaargang nr. 5

15 september 1987

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maisstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maisstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Uit de Geschiedenis van de Gentse Bruggen (Vervolg)	236
Inventaire archéologique : Oude huizen van de Oudburg	245
Over een paar lang vergeten letterspelletjes	247
Uithangborden te Gent (Vervolg)	263
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods (Vervolg)	269
Geschiedenis der Gentse Kazernen : Andere gebouwen in Gent gebruikt door militairen	273
Vraag en Antwoord	282
Lezers schrijven ons	283
Bibliografie	285
Gênsche Prâot	286

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amansberg - Gent.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE GENTSE BRUGGEN (Vervolg)

DE DE SMET- EN AARDEWEGBRUG

De brug gelegd over de waterloop komende van de Waldam en zich verenigende met de Lieve aan het Rabot, werd geplaatst voor de aanleg van de Gebroeders De Smetstraat in 1874 (1). Het was een vaste, metalen constructie, geplaatst door aannemer Rollin en Cie, van September 1872 tot mei 1873. De brug had een lengte van 31,7 meter, de rijweg was 6,1 meter en er waren twee voetpaden van elk 2,2 m breedte. Voor de schepen was een doorvaarbreedte van 5,2 m voorzien en een vrije hoogte van 2,2 m. Vanaf 1911 werden er plannen gemaakt om de brug te verbreden doch het duurde nog tot 1924 voor de verwezenlijking ervan.

De rijweg was nu 15,2 m breed geworden. Voor de proefbelasting werd een locomotief van de buurtspoorwegen gebruikt, tesamen met een aanhangwagen van 18 ton rustte er op de brug een totaal gewicht van 48 ton. Bij de demping van de rest van de Waldam (van 15 juni 1948 tot juni 1949) werd de brug afgebroken doch de fundering bleef in de grond steken, zelfs de metalen brugleuning bleef staan tot 1970, in dat jaar werd ze verwijderd tijdens grondwerken.

De Aardewegbrug

Deze brug ontstond tussen 1619 en 1645, na het graven van de Brugse Vaart en de verbinding met de Waldam. Het is één van de weinige bruggen van Gent waar bijna niets van terug te vinden is. Ze verdween bij de opvulling van de Waldam in 1948, bijna onopgemerkt zoals ze gekomen was.

Hamerbrug

Deze brug, over de Brugse Vaart, lag rechtover de Hamerstraat, vandaar dan ook de naam. Het was een metalen draaibrug, geplaatst in 1880 op kosten van de staat en met medewerking van de stad (volgens K.B. van 29 juli 1879). Het plan werd getekend op 24-6-1876. Ze had een breedte van 8,5 meter. De doorvaarbreedte was gelijk aan de bodembreedte van het kanaal nl. 12,5 meter (Zie tekening). Aanbesteding 16-2-1880.

Zoals de meeste bruggen van haar soort was ook de Hamerbrug regelmatig aan herstelling toe : vooral de houten vloer in dennenhout diende bijna jaarlijks vernieuwd te worden.

(1) Op 12 augustus 1872 hebben de Gebroeders De Smet (Eugeen, Karel, Frederik en Alfons) bij de Gemeenteraad een vraag ingediend om toelating op hun grond verscheidene straten te openen. De vraag werd ingewilligd bij besluit van 26 mei 1874 en op 3 mei 1875 werd één dier straten door het College de De Smetstraat genoemd.



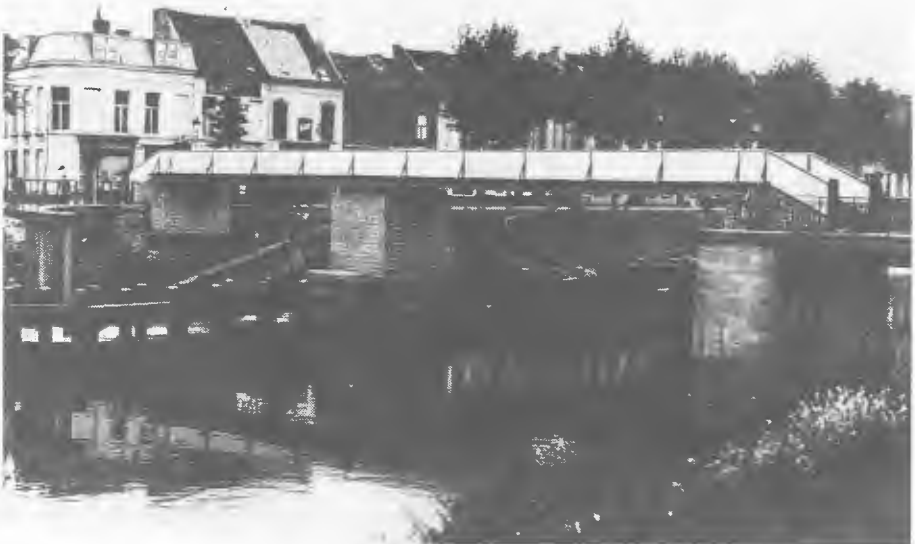
Afb. 1. De De Smetbrug, omstreeks 1930. Foto A.C.L.



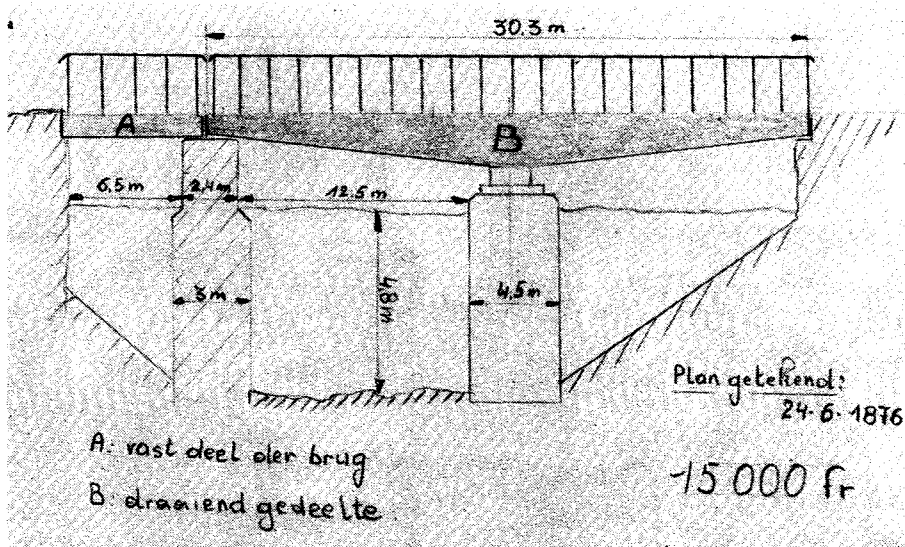
Afb. 2. Aardewegbrug. Foto Dienst Openbare Werken.



Afb. 3. De ex-uitmondung van de Waldam in de Brugse Vaart, voorheen Aardewegbrug. Op de voorgrond de borsteweg van de Bargiebrug.



Afb. 4. De noodbrug aan de Hamerstraat tijdens de oorlog 1940-1945. Ze was, zoals de meeste noodbruggen, alleen toegankelijk voor voetgangers. Ze verdween voorgoed na de oorlog.

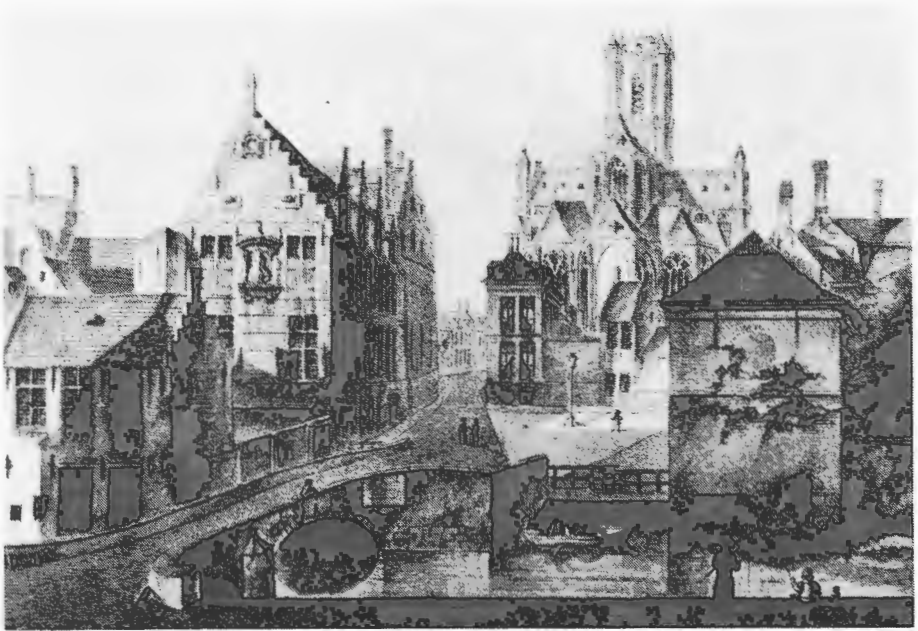


In mei 1940 werd de brug vernield en tijdelijk vervangen door een noodbrug : deze was enkel voor voetgangers aangezien ze slechts 2,5 meter breed was met een lengte van 26 meter. Het brugje werd geplaatst op metselwerk aangebracht op de landhoofden en de pijler. Vanaf 5 juli 1940 was het in dienst. De doorvaarbreedte bedroeg nu 9,75 m en de vrije hoogte 4,5 m, de prijs 79.478 fr.

Na de oorlog (in 1953 ?) werd ze volledig afgebroken om niet meer vervangen te worden omdat men een eind verder, in het verlengde van de Rooigemlaan, op de plaats van de door de Duitsers gelegde noodbrug, een nieuwe betonnen brug lei : de Prof. Guislainbrug.

Wijnaardbrug

Deze oude brug, haar ontstaan gaat terug tot omstreeks 1300, ontleende haar naam aan de "Wijnaerd" zoals eens het Bisdomplein heette. Aert betekent losplaats. Sommigen menen dat hier niet zozeer sprake zou zijn van een wijn losplaats dan wel van een Wijden of Groten aard : het Bisdomplein was immers vroeger een kerkhof behorend bij de St-Baafskerk. De brug was in hout tot in 1526, toen werd ze in steen herbouwd. Een tweede herbouwing gebeurde in 1734 door bouwmeester David 't Kindt. Het is deze laatste brug die hier staat afgebeeld, ze was amper 6 m breed. Na de overwelving van een gedeelte der Neder-Schelde (nu het François Laurentplein en Lieven Bauwensplein) in 1885, werd de Wijn(g)aardbrug herbouwd. De nieuwe metalen brug kreeg een breedte van 22 meter, zijnde de totale breedte van het Bisdomplein (de rijweg was 16,8 m en de lengte 22 m = de breedte van de Reep). De bovenbouw bestond uit metalen liggers waarop stenen gewelfjes rustten. Van deze herbouw verscheen in het dagblad "Vooruit" het volgende : "Maandag, 16 november 1885. De werken



Afb. 5. De Wijnardbrug omstreeks 1800 (bouwjaar 1734).



Afb. 6. De Wijnardbrug rond 1930.



Afb. 7. Een deel van de borstwering van de Wijngaardbrug, vóór “den Ecole Moyenne”.

aan de nieuwe brug van het Bisdome worden met spoed voortgezet. Vrijdag, 4 december 1885 : “Men is bezig aan het kasseiwerk op de wijngaardbrug en het St-Baafspleintje”.

De gaslantaarns op de brug (zie zichtkaart) werden in 1954 weggenomen na het in gebruik nemen van de openbare verlichting met electriciteit langs de Bisdomekaai en de Reep.

Bij het dempen van de Reep, in 1960, werd de brug, die zeer mooie borstweringen had, in negen dagen tijd gesloopt.

De Nieuwbrug

Het ontstaan van deze brug gaat terug tot in de 12de eeuw en werd vermeld in 1308 als “an de Nieve brigghe”.

Het was een vaste stenen brug met drie bogen in 1523. Toen ze in april 1855 afgebroken werd vond men immers een derde boog, waar er voorheen



Afb. 8. De Nieuwbrug gezien vanaf de Reep. De huizen rechts verdwenen voor de bouw van het RTT gebouw (1974-1975).



Afb. 9. De Nieuwbrug gezien vanaf de Voorhoutkaai. Bemerkt het mooie huis rechts op de foto, ondertussen gesloopt voor de bouw van een nieuwe kapel van de school St-Lievens.



Afb. 10. De Nieuwbrug gezien van op de "Hondenmarkt".



Afb. 11. De Nieuwbrug vóór 1950.

slechts twee te zien waren, waardoor men veronderstelt dat de Reep aldaar breder moet geweest zijn.

De nieuwe brug, een vaste in ijzer, volgens plannen van bouwmeester J. Van Hoecke, werd breder dan de vorige, zodat het nodig was enkele huizen in de omgeving te slopen. Rechtover de Barrestraat werd een noodbrugje gelegd. Voor het maken van de Nieuwbrug had G. Scribbe (ijzergieter en mechaniker, wonende in de Fiévéstraat te Gent) 80.000 kg gegoten ijzer en 15.000 kg getrokken ijzer nodig. Het was dezelfde aannemer die in 1866 de nieuwe Marcellisbrug zou maken. De Nieuwbrug werd geplaatst door ondernemer F. De Dryver. De middenvloer of rijweg, zes meter breed, was gekalseid, terwijl de voetpaden, twee meter breed, bestonden uit platte ijzeren platen. De totale lengte bedroeg 20 m, de doorvaarbreedte mat 16,3 m en was dus veel vergroot doordat er nu slechts één boog de stroom overspande. De vrije hoogte in het midden van de boog bedroeg 2,43 m.

Op 28 augustus 1855 schreef de Gazette van Gent : “Deze brug is de grootste die wij in onze stad bezitten, zij is één meter breder en iets langer dan de Marcellisbrug, dit belet niet dat de ijzeren Nieuwbrug maar 47.000 fr. zal kosten, terwijl de Marcellisbrug 120.000 fr. gekost heeft !”

Bij de inhuldiging op 13 september 1855, werd de brug getest door een wagen volgeladen met ijzeren staven, zijnde een totaal gewicht van 20.000 kg, getrokken door acht paarden.

De laatste grote herstelling (voor haar afbraak) gebeurde in 1951, van 7 tot 22 mei. Het wegdek, dat door het steeds zwaarder wordend verkeer erg beschadigd was, werd volledig vernieuwd in gewapend beton.

Acht jaar later besliste men de Reep op te vullen (van 16 augustus tot 11 oktober 1960) en de Nieuwbrug werd gesloopt in vier dagen, door de aannemer die ook de even verder gelegen Wijngaardbrug zou slopen. Aan de Nieuwbrug hebben de Gentenaars nog een gezegde overgehouden. Het moet vroeger zoveel als een belediging geklonken hebben toen men tot iemand zei : “ge zijt van over de Nieuwbrugge”.

In het Gentse Woordenboek van L.L.V. Coopman vinden we ook nog terug dat men van iemand die onheus handelde zei : “’t is hem vergeven, hij is van over de Nieuwbrugge.”

M. LABYN
(’t Vervolgt)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE Nr. 127

Op 13 juni 1899 stelde V. De Muynck in het Frans, in de rubriek "Burgerlijke Gebouwen - Kraanlei nrs. 101 en 103 - XVIIe eeuw (1669)", een fiche op over

OUDE HUIZEN VAN DE OUDBURG

De twee huizen die de nummers 101 en 103 dragen op de Kraanlei, en waarvan het laatste de hoek vormt van deze lei met de Rode-Koningstraat, rechtover de Zuivelbrug, vormen zeer merkwaardige specimens van de Vlaamse architectuur van de XVIIe eeuw.

De hoge gevel op de hoek, die men vroeger verkeerdelijk gehouden heeft voor het huis van Palfyn, is karakteristiek door de rijkheid van zijn versieringen. Boven en onder de kruisramen van de eerste verdieping kan men zes hoog-reliëfs in aardewerk waarnemen die op het eerste zicht de beeldhouwer bedreven in zijn kunst verraden. Het middenpaneel, boven de eerste verdieping, stelt een vliegend hert voor, met de legende : *Den vlieghenden Hert* en vormt het uithangteken van het huis.

Men weet immers dat vóór de invoering, op het einde van de XVIIIe eeuw, van de nummering der huizen, men ze onderscheidde door middel van uithangtekens die dikwijls gebeeldhouwd waren in de gevel.

De vijf andere panelen, waar men de invloed schijnt weer te vinden van de Italiaanse Renaissance, zijn versierd met allegorische figuren in dewelke men mythologische onderwerpen heeft willen zien; ze schijnen ons eerder de vijf zintuigen voor te stellen.

De puntgevel, vol afwisseling, wordt bekroond door drie zeer sierlijke beeldjes die het volgende voorstellen : op de top de Liefdadigheid, op de twee "rampants" het Geloof en de Hoop.

In het midden van het bovenste gedeelte, een ovaal venster waaruit het borstbeeld van een fluitspeler steekt. De versiering van de puntgevel wordt aangevuld met bloemenslingers, engelenkopjes, leeuwen, de ram en het masker van een grijnzende man; beneden geven twee cartouchen ons het bouwjaar : *Anno 1669*.

De gevel van het ander huis is veel eenvoudiger, maar is ook van wezenlijk belang. Hij is versierd met bas-reliëfs in een Vlaamse stijl, die zes werken van Barmhartigheid voorstellen; het zevende, de *Gastvrijheid*, werd gesymboliseerd door het huis zelf dat een herberg was.

Een van die bas-reliëfs dat dreigde neer te storten werd enkele jaren geleden weggenomen; het wordt nu bewaard door de eigenaar. De puntgevel wordt bekroond door een korenaar in lood dat schijnt te dateren uit het



70. GAND - Quai de la Grue - Deux belles façades (1669)

- 1^{re} Les 7 Œuvres de Miséricorde, 6 sont figurées en bas-relief, la 7^e, l'hospitalité est représentée par la Maison même qui était une Auberge ;
2^e Le Cerf-Volant ou le Joueur de flûte, remarquable par la finesse de sa décoration.

(F. W. Reprod. interd.)



tijdstip van de constructie. Het oud en schilderachtig dak wordt doorbroken door een oud, houten dakvenster.

Het Stadsarchief bezit geen enkel document aangaande deze twee bekoorlijke gebouwen die, spijtig genoeg, zullen gesloopt worden wanneer het algemeen rooiplan, uitgevaardigd bij een Koninklijk Besluit van 1874, strict zou gevolgd worden.

CF. *La Belgique illustrée*, t. II, pp. 204-205 (met tekening van Puttaert). - Fr. De Potter, *Het boek der vermaarde uithangborden*, (Gent, 1861), p. 42 (met reproductie van de bas-reliëfs). - *Atlas de la ville de Gand*, in de bibliotheek van de Stad en van de Universiteit, portefeuille LII (tekening van Mr. J. De Waele) - *Messenger des sciences et des arts*, 1827-1828, pp. 149-150 (met plaat). - J.J. Van Ysendyck, *Documents classés de l'art dans les Pays-Bas*, (fototypie die de twee gevels weergeeft met de delen die nu verdwenen zijn : het zesde bas-reliëf op de eerste, en de linker-bloemenslingers van de puntgevel van de tweede).

OVER EEN PAAR LANG VERGETEN LETTERSPELLETJES

Iets meer dan een jaar geleden gaf onze betreurde vriend Maurits Van Wesemael ons de tekst van een artikeltje "om te publiceren als het eens paste".

Wij hebben in dit nummer een plaats vrijgemaakt voor dit - helaas - laatste artikel van hem. Bovenaan had hij geschreven : "Opgedragen aan de bende G.T.-se Puzzelaars en Puzzelaarsters".

In de bladzijden die volgen zullen we het hebben over enkele *argumenten* en de buitenissige puzzels die door die argumenten gepresenteerd werden. Wat ge onder dat woord argument dient te verstaan zal u geen enkel woordenboek verklappen en wel om de eenvoudige reden dat het klakkeloos uit het Frans werd overgenomen. Dus zoeken we de betekenis ervan in een Petit Robert die verklaart dat een argument is een "exposé, sommaire du sujet que l'on va développer (au théâtre, en littérature)" en in de Nouveau Petit Larousse die leert dat een argument is een "sommaire d'un livre, d'une narration, d'une pièce de théâtre." Kortom een drukwerkje dat we gewoonweg een toneelprogramma plegen te noemen.

Worden we tegenwoordig slechts uiterst zelden met dergelijke programma's geconfronteerd, vroeger hadden deze heel wat meer in de toneel-

ANTVASTIG GELOOVE
EN RECHTVEIRDIGEN PATRIARCH

R A H A M,

ALS OOCK

verlaege van SENNAB Koning van Adama, SEMEBER Koning
van, SEGOR Koning van Bala, BARA en BARSA Koningen van
Gomorra, door de manhafte waepenen van CODORLAHOMOR
der Elamiten, geallieert met AMRAPHEL Koning van Sennar,
H Koning van Ponti, ende THADAL Koning der Heydenen; waer
ge de triumphante victorie, verkregen door de gezegende waepenen
Godts Dienaer ABRAHAM, hier door verlossende synen neve
over welke overwinninge MELCHISEDECH, wesende eenen
an den Alderhoogsten Godt, tot danckbaerheyt offert broodt ende
naer volgt de Rechtveerdige Straffe GODTS over de inwoonders
Adama en Gomorra, en het versincken van hunne Steden en Landen.
at door C. DE LANGHE. Getrocken uyt de H. Schrifture, het Boeck

Ge enis van het 12. tot ende met het 19. capittel.

Zal nu voor d'eerste reyse vertoont worden door de Konst-minnaers van
RHETORICA der Prochie van

N O K E R E

CASSELRYE VAN AUDAENAERDE

Op den 4. 5. 8. ende elfsten September 1763.

OPGEDRAEGEN

Aen de seer Edele ende Weerde MEVROUWE ANNA FRANCISCA DE LAKETHULLE, Douairiere
van Nokere; ende aen M^{HER} JOANNES JUSTUS DE LAKETHULLE, Grave der Stede ende
Poorte van Rupermonde, Baron van Wissikercke, erfachtig Ontfanger der Subsidien van
des Lande van Waes, Broeder der selve Douairiere; ende aen den seer Edelen ende
Weerden Heere ADRIANUS PHILIPPUS FRANCISCUS DE GHELLINCK, Ridder des Roomsche
Ryck, Heere der Prochie ende Baronye van Nokere, Wallg, Gorgem, Peperstraete, Rae-
selberge, Leule, Diesvelt, Spensiers, Erpe, &c. tegenwoordigen regerenden Heere.

MITSGADERS

Aen den seer Eerw. Heer JUDOCUS ROELANTS, Licentiaet, Pastor in Nokere; ende aen den
Eerw. Heer P^{TRUS} DOMINICUS DE GIERCO, Onder-Pastor. Als mede aen d'Heer Ge-
loofde DE BROUWERE Bailliu, ende aen Burgemeester, Schepenen, ende d'Heer P^{TRUS}
FRANCISCUS DE SCHETERE Grefier der meer-geseyde Prochie ende Baronye van Nokere.



GENDT by P^{TRUS} DE GOSSIN, Drucker van Haere Majesteyt.

Afb. 1. Titelpagina van een "braaf" (d.w.z. zonder aanwending van om het even welke spelletjes). Erdoor vernemen we wie allemaal bij het feest betrokken werden. Van het argument leverde de drukker op 31 aug. maar liefst 1000 exemplaren. Welke de bestemmelingen van die massa drukwerkjes waren blijft een open vraag. (Uit Abraham. Verzameling M. V. W.)

pap te brokken. Bijna twee volle eeuwen - vooral de 18de mogen we als hun Gouden Eeuw vereremerken - wisten ze de belangstelling van het theaterpubliek (levendig) gaande te houden : elke formaat, elke papierkwaliteit - een enkele maal natuurzijde (1) - kwantiteit, kwam van pas bij hun uitvoering. Sommige van de werkjes telden een of twee bladzijden, de meeste vier, enkele acht. De voorpagina diende om het stuk te presenteren, de overige bladzijden leverden de samenvatting van de verschillende bedrijven en desgevallend de aankondiging van de "vertogen", dat waren zo iets als levende beelden wier binding met het verloop van het stuk niet zelden onbestaande was.

Een exemplaar van klein formaat mat niet meer dan 18,5 cm x 16,5 cm; een groot exemplaar vrijwel 30 cm x 19 cm.

De oudste ons bekende Gentse argumenten werden respectievelijk door de colleges van de Jezuïeten en van de Augustijnen de wereld ingestuurd. Ge moet weten dat beide instellingen jaarlijks prijsuitdelingen op het getouw zetten bij welke gelegenheid door de leerlingen aan dramaturgie werd gedaan. Natuurlijk stonden op het programma - pardon argument - uitsluitend bijbelse of mythologische werken, opgevoerd in het Nederlands, het Frans of het Latijn. Het Jezuïetencollege (hoek Voldersstraat en Korte Meer) ingehuldigd op 14 maart 1592, zal vanzelfsprekend een tijdje moeten wachten hebben aler het van wal kon steken met zijn theatervoorstellingen. Hoe dan ook was het in 1618 zover gekomen. Opgevoerd werd "*Herodes Agrippa Coninck der Joden. Dewelck vertoocht zal worden door de Jonckheyt van het College der Societeyt Jesu binnen Ghendt, den 13. Sept 1618*, drukker Gaultier Manilius.

De Augustijnen lieten zich - dat spreekt vanzelf - niet onbetuigd, want in 1630 tonen ze dat ze eveneens hun man kunnen staan in het evolueren op de planken. Ze voeren op *Andronicus comnenus empereur de Constantinople, 11 Sept. 1630*. (Een bijdehand personage die Byzantijnse keizer. Hij deed de keizer verwurgen (1183), zette zich in zijn plaats, huwde diens twaalfjarige weduwe, de Franse koningsdochter Agnès, werd op zijn beurt van de troon gewipt (1185)).

In de 5 bedrijven van het treurspel wordt flink gemusiceerd en gezongen. Dit laatste uiteraard in het Frans. Drukker Josse Doorm.

Ik onderstreepte reeds dat de paters jaarlijkse prijsuitdelingen organiseerden. Die plechtigheden werden natuurlijk door arg. aangekondigd : *Pharao Tragoedia Treur-Spel opgedragen aen de zeer Edele, Wyse, Vroome en Voorzienige Heeren De Heeren Scepenen der Stad Gend door welker mildheyd zullen uytgedeylt worden de Jaerlijksche Prijzen. Zal vertoont worden door de Jongheyd van de latijnsche Schole der Societeyt Jesu. Binnen Gend den 1. Sept. 1773*. Drukker Petrus de Goesin, drukker van haere Majesteyt. Om geen ruzie te stoken tussen de twee soorten paters, ook nog dit arg. *De Ghecroonde Memorie des Doodts. Tot danck-teeken voor de*

DRE DOBBEL JAER-SCHRIFT.
ZEGENPRAEL DER TRYOMPHERENDEN

ROOMS' KEYSER

LEOPOLDUS

EN NEDERLAEG' VAN

SOLLIMAN

DOOR ~~DE~~ ^{de joshene kloofheit} ~~LOREYNEN EN DE ANDERE PRINSEN~~
SAL VOOR UW' LIEDEN EN U OP DIT KONINK SPEEL-
WYS VERTOONT WORDEN.

DOOR DE VREDIGE MINSAEME JONCKHEIT
VAN ETICHOVE, DIE GY VOORWAER WEDERHIER INSYDE UWDT.
BY ONS OP DEN VYFDEN, SESDE ENDE IJ DER MAERDE SBRE.
SCHRYVENDE HIER BY T'JAER VAN JESUS CHRISTI D' WYSEVEN
HONDERT VYF-^{te} JAER.

INVOOTMOEDIGHEYT OPGEDRAEGEN AEN GODTEN U MAKIA.
LANG MOGEN SY HIER NEËN VREUGDEN LEVEN
AEN WIEN T VERTOOG NOCH WORT OPGEEVEN.

Aen de Edele Mevrouw, Mevrouw *Maria Elisabeth*, *Balje*, *Bernisse de* *zuyper-*
ling, *Douaniere* van *Mher Engelberrus*, *Marinus Joseph*, *van* *Etichove*, in zyn leven
Baron van *Exerde*, Heere van *Etichove*, *Ladense*, *Offene*, *Regeerder* der
Ptochie van *So ten Hulle*. &c. &c.

Als ook aen den Edelen ende Voorstienigen Heere *Altrius Desiderius*,
Xaverius de Kerckhove Jegenwoordig Baron van *Exerde*, Heere van *Etichove*, *Ladense*,
Offene &c. &c. Als mede aen de gehele Edele Familie.

VOORDERT OPGEDRAEGEN.

Aen de Edele Heere, Pastor ende onder Pastor
Mingaeders aen d' Heeren *Bannas*, *Doornmeester* Schepenen, *Greffier* ende *Notable*
deser voorreede Ptochie.

T IS HIER OOCK MINNELYCKEN OPDRAGT
LIEFDE DOET HIER OOCK LIEFDE BLOEYEN.



Tot AUDENAERDE, by *Petrus Joannes* *van* *Etichove*, woonende in den Bourg
by het Begyn-^{huis}

Afb. 2. Titelpagina van een "on-braaf" argument. Het puilt uit van de jaerschriften allerhande. De factor van de creatie is een bekend personage : kosten-schoolmeester Petrus Jan Signor (1708-1774). (Verzameling M.V.W.)

jaerlijksche Prijzen mildelijck ghejont aen de Jonckheyt deser steden -
Schole onder het bestieren van de P.P. Augustijnen. 12 Sept. 1668. Druk-
ker Maximiliaen Graet.

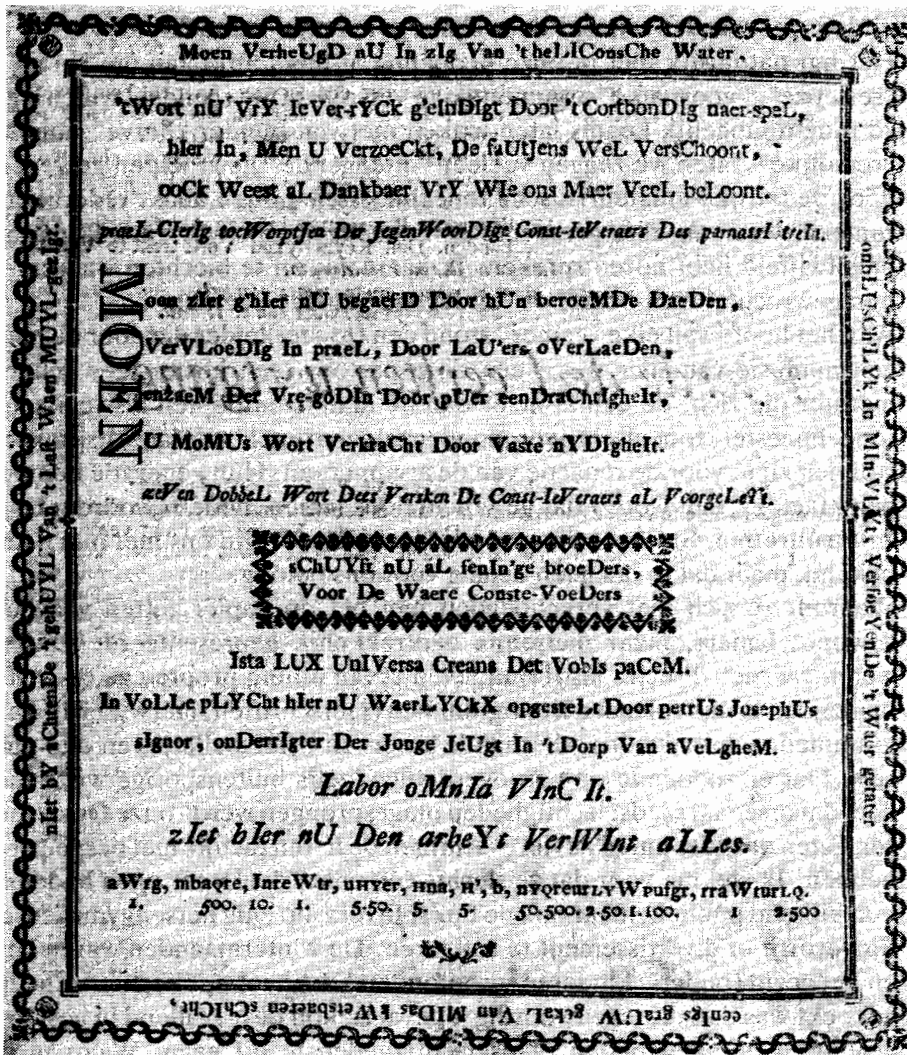
Dat ook geestelijke overheden mee deden aan het spijsen van de boeken-

uitdelingen wordt eveneens door een arg. te berde gebracht. (2)
Het ligt natuurlijk niet in onze bedoeling al ons Latijn aan die “brave”, “serieuze”, “voornaam” argumenten te verspillen. Integendeel willen we u zo intiem mogelijk kennis laten maken met wat minder “brave”, minder “redelijke”, laten we zeggen veeleer “uitdagende” gewrochten gecreëerd door de talrijke amateuristische toneelmaatschappijen alias “rederijkerscamers” waarvan elke gemeente een specimen rijk was en waarvan ge ongetwijfeld hebt horen spreken. Ik haast mij op te biechten waarom ik hun gewrochten “on-braaf” of “uitdagend” durf te noemen.

Aan het hoofd van elke “camer” stond een (toneel)leider die door de band een manasje-van-alles was : een dorpspastoor, een koster, een schoolmeester die zich, de een al meer dan de ander, ontpopten als regisseur, toneelmeester, toneelschrijver, en niet zelden rijmelaar. Vanzelfsprekend stonden zij in voor de redactie van de argumenten. Hun generatie noemde hen “factor”, een woord dat ge vruchteloos in een modern woordenboek zult aantreffen. Slechts weinigen van die “factors” zijn ons met hun naam bekend, maar dat is van geen belang voor ons betoog.

Waarom ze zich niet vergenoegden met het op papier zetten van heel gewone, banale, maar niettemin aantrekkelijk gepresenteerde teksten weten we niet. Precies alsof hun leven ervan afhing propten ze de 4 of 8 bladzijden druks vol met chronogrammen (jaerschriften, jaerwyserd), anagrammen, achrostichons, allerhande letter- en cijferspelletjes en dito puzzels. Dat er zodoende op een overdadige, zelfs buitensporige wijze met heel dat arsenaal raadselachtigheden omgesprongen werd - onze Oosterburen heten dat “des guten zuviel” - schijnen de heren factors niet bespeurd te hebben. Ik stel me voor dat ze slechts één enkel doel voor ogen hadden : hun kijkend publiek, maar ook de thuisblijvers, op enig hersengymnastisch tijdverdrijf of divertissement te trakteren. De wintermaanden waren lang en het gezin (ouders, kinderen, grootouders) dat heel wat hechter aaneengekoekt was dan dit tegenwoordig 't geval is, kon desgevallend in gesloten gelederen de aangeboden raadselachtigheden te lijf gaan. Waaraan de heren niet zelden anoniem gebleven argumentenfabrikanten spijtig genoeg te kort schoten : nooit ofte nimmer vergastten ze hun speurend volkje op de tips die enig licht kan brengen in die door de band erg ondoorgrondelijke opgaven. Waarmee we nog niet zeggen willen dat de geheimdoeners gereed stonden hun secreten mee te nemen in het graf. Ze wensten alleen dat ze om ophelderingen verzocht werden. Het arg. *Den Val ende Erstelling van Lupoldus Graev van Fribourg... 1797*, drukker D.J. Bevernaege, Oude-naarde, bevat zo'n uitnodiging : Dupt, merkct, en siet...en kend gy 't niet ? Ic leer u, 't heel bedied Als my de vraeg geschied.

We kunnen derhalve niet weten in welke mate door het publiek op de gestelde problemen gereageerd werd alhoewel op sommige exemplaren sporen waar te nemen zijn van verrichte pogingen tot ontcijfering van bedoel-



Afb. 3. Merkwaardige titelpagina. Moen, de gemeente waar het toneelspel opgevoerd werd, wordt zelfs op een acrostichon getrakteerd. Ze krioelt van de jaerwysers en de letter-cijferwissel is van hetzelfde allooi als een die elders behandeld werd. De maar al te kreupele zinspeling op het spel luidt : NIET ZONDER WAERIGE HULRE VAN U (w) K (oninklijke) ALDERHEYLICHSTE EENIGHEYD. (Uit : bLYDe bekeerYng Van eUpheMia WaerIge prInCesse Van ChIna. Verz. M.V.G.)

de problemen. Ik mag zeker niet vergeten te benadrukken dat, wegens de constructie van de cijfer- en letterspeltjes de spelling van de lieve moedertaal genadeloos verprutst, verminkt, verkracht werden, bij wijlen in stukken en brokken gehakt. Dat er bovendien in de tekst met de geschiedkundige waarheid en historische personen een plezierig loopje werd genomen zal niemand van verbazing doen omvallen.

De rijke verzameling argumenten ter sprake brengend die in het Oudenaards Stadsarchief bewaard wordt schreef stadsarchivaris Lod. van Lerberghe : “De Rederijkers bedienden zich van de drukpers voor de argumenten van hun toneelvertooningen die zelden meer dan eenmaal in het jaar werden gedrukt. Het was gewoonlijk een of ander boekdrukker van Gent die daarmee belast werd.” (3)

Die opmerking klopt. Er is inderdaad nauwelijks een Gentse 17de of 18de-eeuwse drukker aan te wijzen die het argumentendrukken niet op zijn actief had. Of die brave mensen veel werk op hun winkel hadden ? Ik zou het geloven, want vanuit de verste hoek der Vlaanderen kwam men beslag leggen op hun vakmanschap. Met pakken van 300 tot 1300 stuks vonden nu eens “brave”, dan eens “on-brave” argumenten hun weg naar Aksel (Zeeuws-Vlaanderen), Aalst, Adegem, Bouchoute, Deerlijk, Dentergem, Eeklo, Eke, Geraardsbergen, Kruishoutem, Lembeke, Lokeren, Mullem, Munte, Nazareth, Nokere, Oosterzele, Oostwinkel, Sinaai, St.-Laurens, St.-Lievens-Esse, St.-Peters-Aaigem, Stekene, Tielt, Zomergem, Zottegem, Ursel, en wellicht nog naar andere plaatsen. Ik vernoem dan nog niet de resem gemeenten die hun aas gingen opdoen te Oudenaarde of te Kortrijk. Was het aantal klanten aanzienlijk, het aantal drukkers was navenant. Ik ging op zoek naar deze laatsten. Om door die luitjes niet verdacht gehouden te worden van vooringenomendheid, dus geen afgunst op te wekken, laat ik ze in alfabetische orde de revue passeren : J. Begyn; Fr. B. Bernaert (woonende in d’Auburg in S. Antonius van Padua); P.F. Cocquyt; J. Danckaert (op de Coore-Merct); J. Doorm; Weduwe Doorm; P. de Goesin I; P. de Goesin II; J. Eton; M. Graet; Erfgen. Graet; J.F. Kimpe; E. Le Maire; G. Manilius; S. Manilius; B. Manilius; J. Meyer; H. Saetreuver; S. Somers (by de Jesuiten in den Salamander); J. vanden Kerckhove (woonende in ’t Ghecroont Sweerd); M. vander Ween; Fr. en D. vander Ween. Oudenaarde concurreerde met twee drukkers : D.J. Bevernaege en P.J. Vereecken. Kortrijk met een enkele : P. Callewaert; Dendermonde ook met een : J.J. du Cajou.

Vraag me niet hoe groot of hoe klein de berg op de markt (of in de herberg) uitgereikte argumenten geweest is. De stapel moet torenhoog hemelwaarts gereikt hebben. Van Pieter of Petrus de Goesin II weten we met zekerheid dat hij bij de uitreiking op de allereerste plaats gestaan heeft. Hij is namelijk zo vriendelijk geweest om zijn “registres de la boutique” en zijn “Hantboeck der inkomsten en goederen 1753-1785” na te laten (RUG). Van A tot Z hebben we die documenten aan een verhoor onderworpen. Met uw goedvinden lichten we productie van 1761-1768 uit hun verband. Het valt zo maar op dat behalve de maanden jan. en febr. al de andere maanden flink aan bod komen met een in ’t oog vallende voorkeur voor de oogstmaand; dat Aalst op 10-08-68 genoeg nam met een levering van amper 300 exemplaren; dat St.-Laurens daarentegen op 01-05-67 strijken ging

met maar liefst 2425 exemplaren (vierden ze misschien de eerste mei ?). Kortom, gedurende die 8 jaar verlieten precies geteld 73625 argumenten Petrus' atelier. Geen kleinbier, zou ik menen. En als ik daarbij bedenk dat terzelfder tijd - weliswaar in geringere massa's - menig andere drukker zijn duit in het argumentenzakje deed, vlei ik mij bij de gedachte dat stapels al dan niet vergeelde argumenten liggen te treuren in kisten en laden of op nooit betreden zolders. Helaas die kisten en laden en zolders getuigen nooit van die dingen gehoord of gezien te hebben. Vandaar dat het aantal verzamelaars en bibliotheken bij wie of waarin ge argumenten kunt tegenkomen zo opvallend schaars zijn.

Slechts op 4 plaatsen hebben we er - nooit meer dan een pootje - aangetroffen. De rijkste verzameling vonden we - meer dan 100 telden we er - in het Stadsarchief van Oudenaarde; een veel geringer aantal in het Oudheidkundig Museum van Ronse; nog geen 40 in het Gents Museum voor Volkskunde - mocht ge 't niet weten door Prof. De Keyser aan het Museum geschonken omtrent een jaar voor zijn dood -; een onbepaald aantal in de RUG; een viertal in het Gents Stadsarchief. Hoe het gesteld is met het privébezit ? Ik zou zeggen terra incognita.

Het spreekt vanzelf dat niet alle argumenten van Gentse makelij zijn. Vooral Oudenaarde trachtte Gent naar de argumentenkroon te steken, er zorg voor dragend te verzwijgen bij wie haar drukkers in de leer gegaan zijn. Inderdaad is het de Gentenaar P.J. Vereecken geweest die te Gent werkte van 1749-1751 en de rest van zijn bedrijvigheid binnen de Oudenaardse muren voortzette.

Basta. Ik meen genoeg uitgeweid te hebben over de algemeenheden van het argument zodat ik kan overgaan tot het onderhanden nemen van enkele van die uitdagende dingetjes. Niet de eerste de beste maar veeleer van die "onbrave" alleszins buitenissige drukwerkjes. Het is u zeker bekend dat de rederijkers niet alleen verlekkerd maar eerder verzot waren op het gebruik - lees misbruik - van het chronogram. Voor dit woord hadden ze maar luttel trek, liever spraken ze van "jaerwyser" of "jaerschrift". De heren factors waren er verslingerd op. Niet alleen versierden (?) ze er de voorpagina's van hun argumenten mee, ook de overige bladzijden van het drukwerkje propten ze ermee boordevol. Ter illustratie haal ik het arg. aan dat met brio de opperste gaai heeft afgeschoten (Afb. 1). De titel van het toneelstuk luidt : *Zegenprael der tryompherenden Rooms keyser Leopoldus en Nederlaag van Soliman* (4). Het ding dagtekent van 1755, precies geteld 72 jaar na het eerste beleg en 226 jaar na het tweede. Bemerkt dat de informatie begint met een "dry dobbel Jaerschrift" : 5265 of 1755 x 3. Bovendien botst ge op 3 dubbele chronogrammen (3510 of 1755 x 2) en 7 enkelvoudige chronogrammen. Noteer terloops dat de bezitter of de gebruiker van het arg. een van de chronogrammen ontcijferde. Doch met het uitstellen van die portie jaerschriften was des heren factors kous bijlange niet af. De

AL HEEFT ONS SPEL

Naer gelegendheid en stand
van den vermaerden Tingieter
daten giet om in den kryg
men. Nieuw

salen om Klugt gelyke worden
die alle slag van levende Sol-
der Baconiten dienst te ne-
werk.



ander de directie van P. I. SIGNOR tot Nukercke by R.

Afb. 4. Dit ruitvormig letterspel mag aanzien worden als het summum van excentriciteit. Zowel met enige logica als met enig respect voor de taal heeft de voortvarende factor rekening gehouden. De boodschap door deze verkondigd vangt met deze woorden aan : AL HEEFT ONS SPEL (A=middelste letter; L=bovenhoek; H=rechterhoek; E=onderste hoek; E=linkerhoek). Wie ontdekt de resterende brok van de inderdaad erg verborgen gehouden wijsheid ? (Uit : Den Val ende Erstelling van Lupoldus. Verz. M.V.W.)

overige 3 bladzijden die ik u niet voorleggen kan kregen er eveneens een massa te verteren : 5 dubbele en 25 enkelvoudige. Dat maakt een totaal van 41 becijferingen wat we beslist een record mogen noemen.

Een bijna even spectaculair titelblad mag ik u waarlijk niet onthouden. Het betreft het arg. getiteld "Blyde bekeering van Euphemia waerige prinsesse van China" opgevoerd te Moen in 1783. Drukker P. Callewaert, Kortrijk. Niet alleen tovert elke regel of paar regels een chronogram te voorschijn, de 4 zijkanten willen mordicus voor geen bastaards versleten worden, halen er dus ook maar een in huis. Het zal zeker niet nodig zijn te beklemtonen dat de anoniem gebleven factor in 't radbraken van de taal met een "Oscar" of een "César" verdiend vereerd te worden. Niettemin biedt het document ons een uitgelezen gelegenheid om met de Romeinse cijfers te leren omgaan, bij voorbeeld door de schoolgaande jeugd. Vooral niet vergeten dat I=J; Y=I+I=2; V=U=5; W=V+V=X=10. Onderaan het arg. zal uw oog vallen op een duistere regel bestaande uit letters en cijfers. Ik durf u niet aan te raden het zaakje trachten te klaren. In ieder geval komen we op dit brokje abracadabra verderop terug.

Zoals ge zeker heb opgemerkt waren onze vrienden argumentenfabrikanten geen sukkelaars in het manipuleren met Romeinse cijfers. Doch wees gerust, ze waren tot heel wat subtielers in staat. Met name hadden ze een nog heel wat andere kunst onder de knie, een dié zij "letter-wissel" noemden. Het arg. *Het wonderbaer trouw-geval van Cobonus en Pecavia*, 1783, drukker P. Calewaert, Kortrijk, presenteert ons dergelijk letter-wissel-spel.

dzuh qp yobeu nuf zmfdllhwu flf eo zumgxrz
 eduhg um ehzusu rquh zewqumfqu fuhdbo db
 wqf euhflmum.

Ik wees er reeds op dat degenen die hun spelletjes uit hun mouw schudden, de sleutels van de raadsels angstvallig verborgen hielden. Hoevelen van de argumentengebruikers zijn er ooit in geslaagd een of meer van die sleutels te vinden ? Hoe dan ook zullen ze met een aankondiging als deze : IK HEB WEER WAT RAERS VOOR DE SNUFFELAERS maar kwalijk gediend geweest zijn. Wat er ook van zij hebben we lang moeten tasten en gokken en als de blinde naar het ei slaan aleer we de gezochte spijker op de kop konden slaan. Noch min noch meer kwam het erop aan het alfabet op zijn kop te zetten en dit te confronteren met het normale. Aldus:

Z Y X W U T S R Q P O N M L K I H G F E D C B A
 A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T U W X Y Z

Het volstaat de letters van het enigma te substitueren door hun equivalenten en klaar is Kees. Dus D=W; Z=A; U=E; H=R. Dus DZUH=WAER. Als ge het boeltje zult opgekuist hebben zult ge lezen : waer ik blyve met antworde tot ul (ulieden) aenschauwers en vraege hier audientie terwyl wy dit vertoonen.

Geef grif toe dat de oplossing van het probleem per slot van rekening veel-er een kinderspelletje was.

Die bedenking moet een collega van de vraagsteller eveneens gedaan hebben. Daarom nam hij zich voor met iets stevigens, iets manhaftigers voor de dag te komen.

Het arg. *Den heylighen Roosencrans van Maria*, 1772, drukker uit Oude-naarde, zorgt voor het nodige voer :

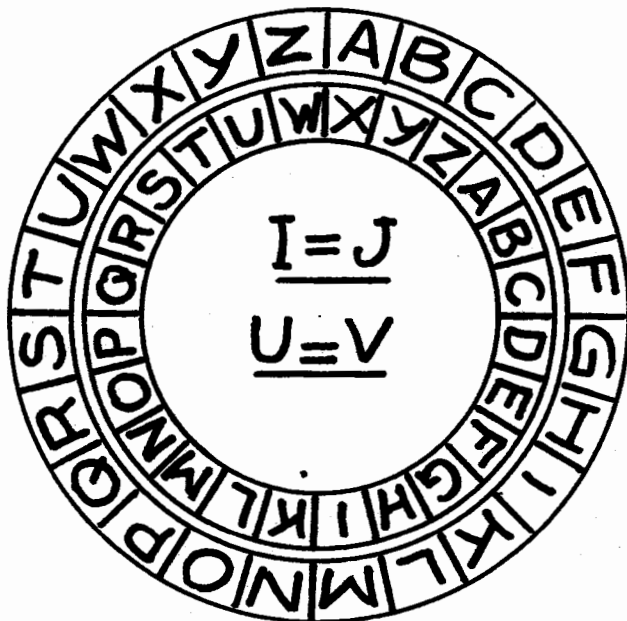
yo gmhqdh, shxuyw iudqfmwfyw gh uafnh, xix
 mqkrmlhp.

Hebt ge de moed in pacht, zet u dan maar aan het over en weer gooien met die uitdagende lettertjes. Ik vrees dat ge van een kale reis thuis zult komen. In uw (veronderstelde) poging zult ge pas slagen nadat ge te rade zult gegaan zijn bij ons allen goed bekende Julius Caesar. Want hij gebruikte courant de sleutel die gij zo graag hadt willen vinden, natuurlijk om zijn oorlogsberichten van de ene kant van de wereld naar de andere kant te versturen. De door hem gebruikte codering was weliswaar niet van zijn eigen vinding; ze heeft niettemin zijn naam blijven dragen : Julius-Caesar-cryptografie.

De methode van dat systeem bestaat erin de letters van een tekst één, twee, drie, enz. plaatsen naar voren te verschuiven. Serieuzer wordt het geval (praktisch onoplosbaar) als men als sleutel niet één of twee, maar afwisselend twee of meer cijfers laat meespelen, bij voorbeeld eerste letter twee plaatsen naar voren, tweede letter vier plaatsen naar voren, derde letter weer twee plaatsen, enz. In dit geval zal de sleutel 2-4 genoemd worden.

Doch laat ons liever terugkeren naar ons eigen probleem. De sleutel is het getal 3. Elke letter dient dus 3 plaatsen naar achter verschoven te worden, dus y=u; o=l; (ul of ulieden); g=d; m=i; q=n; d=a; h=e; u=r; dinaer. De rest gebeurt navenant.

Om dergelijke coderingen tot een goed en vlugger einde te brengen gebruikte men van oudsher de zgn. *substitutieschijf*. Ik heb ze derwijze *gedraaid* dat ge ons probleem probleemloos kunt oplossen. Ik ben ervan overtuigd dat de ontwerper van onze letter-wissel de schijf gekend en gebruikt heeft.



Onze vriendelijke “dinaers” hadden evenwel meer waren in hun mars dan wat letter-wissels. Ze jongleerden even graag en kwistig cijferpuzzels uit hun hoge zijden. Eenvoudige maar ook enkele die waarachtig niet van de poes waren.

Eerst een eenvoudige. Het arg. *Van de VreeDe VraekzUchtIge NYDIge enDe bLoeDDorstIge DrahoMYra De LUCzko, 1777*, drukker Judocus Begyn, trakteert ons op een zgn. P-puzzel. Dat soort spelletje is zo oud als de straat. R. Foncke ontdekte er een in een 15de-eeuws handschrift dat in

de K.B. te Brussel bewaard wordt. (5) De oplossing van dat speels enigma luidt : ons keysere carolus te Ghendt gheboren die heeve t strop voor ghulden vlies vercoren. Deze vranke maar niet minder rake opmerking tussen haakjes gezet.

Onze P-puzzel ziet er aldus uit :

$$\begin{array}{cccccccc} 2 & 22 & 2 & 22 & 4 & 32 & 52 & 2 \\ h\overset{2}{p}t & \overset{2}{p}\overset{2}{p}r\overset{2}{s}t\overset{2}{p} & d\overset{2}{p}\overset{2}{p}l & w\overset{4}{p}r\overset{2}{t} & h\overset{32}{p}\overset{2}{p}r & \overset{52}{p}\overset{2}{p}r\overset{2}{m}\overset{2}{p}l\overset{2}{t} \\ 2 & 3 & 52 & 44 & 2 & 544 & 2 & 2 \\ \overset{2}{p}n & \overset{3}{p}n & \overset{52}{p}\overset{2}{p}r\overset{2}{t}\overset{44}{p}\overset{2}{p}g\overset{2}{p}n & \overset{544}{p}\overset{2}{p}r\overset{2}{g}\overset{2}{p}st\overset{2}{p}l\overset{2}{t}. \end{array}$$

De Fonck-puzzel die door een 16de-eeuwse hand in het 15de-eeuwse manuscript neergeschreven werd is van geen cijfers voorzien. Deze zijn vervangen door twee, drie, vier of vijf horizontale streepjes aangebracht op de lange staarten van de letters p. De factor kon die doenwijze niet in acht nemen omdat de drukker over geen doorstreepte p's beschikte. Het is zo klaar als een klontje dat de exponenten van de p's naar vier van de vijf klinkers verwijzen. Dus 2=e; 3=i; 4=o; 5=u=v. Hebt ge terloops opgemerkt dat de titel van het arg. een drievoudige jaerwyser verklapt ? 5531=1777x3. En nu een moeilijker exemplaar. Het arg. *Beatrix, hertoginne van Matathon, fransche coningin, 1802*, drukker Oudenaarde, vergast zijn "constminnende aenschauwers" op deze zedespreuk :

$$\begin{array}{cccccccc} 78 & 3881 & 32 & 8 & 2 & 94 & 9 & 7 \\ d\overset{78}{m}n & a\overset{3881}{o}o\overset{32}{p} & a\overset{8}{y}b\overset{2}{t} & t\overset{8}{a} & z\overset{2}{y}x & p\overset{94}{r}s & d\overset{9}{p}t & h\overset{7}{y} & m\overset{7}{s} \\ 6 & 4 & 8 & 7 & 7 & 74 & 58118 & 37 \\ m\overset{6}{p} & 't & l\overset{4}{o}st & m\overset{8}{s} & d\overset{7}{m}k\overset{7}{w}m\overset{7}{l}s & s\overset{74}{o}z\overset{58118}{z}o & a\overset{37}{m}s. \end{array}$$

Ik zal u het lang zoeken besparen en u maar prompt de sleutel overhandigen. Het is het spelletje van haantje-keer-weer dat we dienen te spelen : zet de 9 exponenten op een rijtje; begin met de laatste en vervang ze door de klinkers 9=a; 8=e; 7=i; 6=o; 5=v;=u; en de medeklinkers 4=l; 3=m; 2=n; 1=r. Klaar luidt de preek : die meer mynt te zyn als dat hy is op 't lest is dikwils verre mis.

Als laatste aangehaalde cijferpuzzel moge een waarachtig bizar ding uit zijn schuilhoek gehaald worden. Ik vond ze in het arg. *Triomphante Victorien Behaelt door den Regtvaardigen Dienaer Gods Josué*, 1797, drukker D.J. Bevernaege, Oudenaarde.

$$\begin{array}{cccccccc} 1 & 2 & 10 & 100 & 2 & 5 & 500 \\ c\overset{1}{n}m\overset{2}{d} & r\overset{10}{h} & c\overset{100}{f} & l\overset{2}{s} & z\overset{5}{m} & b\overset{500}{h}e & z\overset{5}{p}i\overset{500}{c}d & x\overset{500}{p}q\overset{500}{t} & m\overset{500}{i} \\ 1 & 5 & 10 & 5 & 5 & 100 & 50 & 1 \\ c\overset{1}{n}i; & y\overset{5}{p}q\overset{10}{f} & d & i\overset{5}{q} & o\overset{5}{l}b\overset{100}{i}l\overset{50}{c}c\overset{1}{q}c & c\overset{50}{s} & y\overset{1}{p}a & m\overset{1}{i} & n\overset{1}{i}. \end{array}$$

Verstaat ge de kunst in de huid van een factor te kruipen, zet u dan maar fluxs aan het cijferen. Verstaat ge die kunst niet steek dan voor mijn part het ding even fluxs in het dak en verneem van mij hoe de cijfervork in de lettersteel zit.

We hebben met twee verschillende substituties af te rekenen. Laten we

vooreerst de van getallen voorziene letters onder de loep nemen :

- n : 1, doet denken aan de Romeinse I, dus letter i
- h : 2, doet denken aan de Romeinse Y, dus letter y
- f : 10, doet denken aan de Romeinse X=W, letter w
- s : 100, doet denken aan de Romeinse C, dus letter c
- e : 1000, doet denken aan de Romeinse M, dus letter m
- q : 5, doet denken aan de Romeinse V, dus letter v
- t : 500, doet denken aan de Romeinse D, dus letter d
- a : 50, doet denken aan de Romeinse L, dus letter l

Als ik u bovendien verklap dat de aldus bekomen letters een *wederkerige* werking hebben, dus dat i=n; y=h; w=f; enz., en dat de overgebleven letters op een vrijwel willekeurige wijze gekoppeld werden : r=b=r; z=k=z; x=g=x; o=p=o; zult ge de geheimzinnige wijsheid kunnen verwoorden :

Siet by swacke rymkonst gouden sin,
houwt nu parnassus scholen in.

Meer een grappigheidje dan een brok puzzelwerk biedt ons arg. *Treur-Spel van de heylige maaget ende martelaeresse Omcommena dochter van den koning in Portugael*, 1770, Petrus de Goesin.

Van die maaget wordt in een chronogram verteld dat

Al In hEt JAer hOndErt Acht-En-dErtIg Is dIE
1 3 2 312 4 2 1 2 2 3 3 32
mAEgEt nU gEkrUyst.
1 2 2 5 2 5

Onder ieder woord staat een getal van 1 tot 4 cijfers. Tel die getallen 1 + 3 + 2 + 312 + 42 + 1223 + 3 + + 32 + 122 + 5 + 25 bijeen. Ge zult het gevraagde jaartal krijgen : 1770.

Het waren evenwel niet alleen chronogrammen, letter- en cijferpuzzels waarmee men de arg. placht op te “smukken”, ook wat we geneigd zijn doolhofachtige puzzels te noemen doken hier en daar parmantig op.

Ik viste er alvast een drietal op en bied ze u goedgeefs aan. Het spreekt vanzelf dat ge ze neemt voor wat ze waard zijn.

De eerste komt uit het arg. *Leven ende Dood van den H Joachim ende H Anna, de Geborte van de H Maaget Maria en de Komst van den Messias*, 1797, Oudenaardse drukker.

t e t r u s s i g
s p c l a r a p n
l n a r t d o o o
u a l e e d o p r
h v l e G i r p t
n e e g i r m e o
e w b a s j y h t
d u o r v s y u n
y b e k c r e k u

Dz gaaft dja eest besiet
 167c wit 8325we 51958c



OF GI DIT WEL BESJET
 EN KENT DAT DAEROM NIET.

Tot AUDENAERDE : By PETRUS JOANNES VEREECKEN woonende in
 den Bourg by het Beggyn-hof.

1700

Afb. 5. Ook rebussen placht men uit de mouwen te schudden. Ditmaal een heel eenvoudige die geen verklaring vereist. De twee versregels zijn te ontcijferen als ge weet dat 1=a; 2=e; 3=i; 4=o; 5=u of v; 6=1; 7=m; 8=n; 9=r. (Uit Bekeeryng van Euphemia. Verzameling M.V.G.)

N.B. Op het einde van 1961 schonk Prof. P. de Keyser zijn verzameling argumenten aan het Museum Volkskunde te Gent. De volledige lijst ervan verscheen in Oostvlaamse Zanten 1962 p. 187-189.

Er is slechts een element, de hoofdletter G, dat klaarblijkelijk een rol te spelen heeft. Inderdaad, die letter is de start van de wandeling die spiraalgewijze, volgens de wijzers van een horloge, het veld doortrekt. Hebt ge de wandeling doorbracht, dan zult ge al stappend gelezen hebben wat madam de factor te vertellen heeft : Gedirigeert door mij Isabella Clara Poppe huysvrouwe van Petrus Signor tot Nukercke by den hulst. Zoals ge ziet schijnen er ook vrouwelijke factors geweest te zijn alhoewel ik vrees dat manlief meer dan een handje zal toegestoken hebben.

Tweede puzzel. Minder in omvang dan de voorgaande maar daarom niet minder doolhofachtig. Hij wordt geleverd door het reeds genoemd arg. Josué en ziet er aldus uit :

i e b w g o e
 t d a e r o n
 r i l o s l e
 t e t S o t o
 d h e n b c e
 r n k w s e o
 d n k r g a t

Ook ditmaal vertrekken we van de centraal geplaatste hoofdletter S. Doch verkoop de huid van de beer niet vooraleer deze geschoten werd want met spiralen ronddraaien is hier stellig geen sprake. Integendeel wordt het een wild bokkespringen van ik zal u gaan hebben.

Van de S wippen we naar de linkerbovenhoek, van daar naar de rechterbovenhoek, van daar naar de rechteronderhoek, van daar naar de linkeronderhoek. Zoals ge ziet geen lachspel. Wat er vervolgens te doen staat is moeilijk onder woorden te brengen. Daarom nemen we - met tegenzin - onze toevlucht tot de cijfertaal. Met de getallen 1-49 duiden we de volgorde aan volgens dewelke de (49) letters uit het rooster dienen gelicht te worden : 1=S; 2=i; 3=e; 4=t; enz. Het vervolg van de springpartij laat ik aan uw zorgen over.

02 06 10 14 18 22 03
 25 26 30 34 38 27 07
 21 41 45 46 42 31 11
 17 37 49 01 47 35 15
 13 33 44 48 43 39 19
 09 29 40 36 32 28 23
 05 24 20 16 12 08 04

Uiteindelijk zal de volgende geleerdheid uit de nevel te voorschijn treden : Siet den arbeyd wort gekroont, doen als het werck is beloont. De laatste puzzel die we voor u uitkozen - ge vindt ze in het arg. *Mandadige ende roempleytige werken van onze roemryke apostolyke Majesteyd Maria Theresia*, 1782, Oudenaardse drukker - is een creatie die voor de zoveelste keer getuigt hoe groot de voorliefde voor het chronogram wel was. Zowel de eigenlijke doolhof, een vierkante veld van 100 letters, als de dit veld omringende kader houden een chronogram in : in beide gevallen een "dubbel jaerschrift" ($3564=1782 \times 2$).

Het door de kader gevormd kwatrijn vangt aan met de letter M (eerste letter bovenaan), draait mee met de wijzer van de klok en eindigt met de letter T (voor de rij stippels bovenaan). Zijt ge het pure filosofie uitgulpend kwatrijn op het spoor gekomen (Maria Theresia alias Minerva, brengt / geestelijke / verlichting aan haar onderdanen) ?

MInerVa Moet
 soo open Doet
 Deze VerrIgt
 een IDer LIgt M M D D D L V V I I I I = 3564

De doolhof begint met de letter W die ge aantreft op de 6de regel (op het origineel vet gedrukt). Ga nu maar gezwind aan het spiralen, aanvangende met de i onderaan de W, dan naar links, dan naar omhoog, enz. De spiraal eindigt met de letter n (9de rij, 8ste letter). Met de ernaast staande letter t (9de rij, 9de letter) herneemt ge de spiraal maar in tegenovergestelde richting. Ge eindigt met de letter n (1ste rij, eerste letter). Als ge naar behoren

zult gefactoreerd hebben zult ge dit kwatrijn, met veel vliegjes erop, ter wereld gebracht hebben.

Wien prysdt Minervas school
sal hooren sien leegh swyghen
'syn kendens van gheen const
van wien gy schandt sult kryghen

Epiloog. Bij elk verhaaltje past een epiloog, schreef Van Looy. Waarom zou het mijne er geen hebben ? Er valt erop heel wat te prakkezeren. We wisten dat de eerste golf Rederijkers - die van de 15de en 16de eeuw - met het dichten van hun refrainen, balladen, rondelen, zinnespelen en wat weet ik wat al, voor doel hadden hun taal te eren, te dienen, te verrijken. We weten eveneens dat zij later - in de 17de eeuw en 18de eeuw - erfgenamen of liever navolgers telden, die als tweede baksel van de beweging een hele toonladder lager - en valser - zongen. En niet terugdeinsden door hun kunstmatige en bombastige stijlen en overdreven bemoeiingen met de Griekse godenwereld aan de door hen aanbeden dichtkunst meer oneer dan eer, meer schade dan voordeel berokkend. Maar wat we stellig niet wisten, niet vermoedden, was dat ze in hun niet te breidelen ijver op een nooit gekende manier de zo geliefde taal zonder blikken of blozen verprutsten, verminkten, verkrachtten.

Voor ons is wat die knutselaars zo naarstig en gewetensvol tot stand brachten niets meer maar dan ook niets minder dan een forse brok "eigenaardige" folklore die het evenwel niet zover zou gebracht hebben waren een paar steden daar niet geweest om voor de materiële, dus nuchtere, uitvoering te zorgen. Omdat die bepaalde brok folklore primo minder bekend is, secundo in geen geringe mate in de Gentse bodem stevige wortels schoot, wijdden we er onderhavige bladzijden aan.

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. *Den bekeerden Adrianus Treurspel met ballet, klucht en dans, 1770* Tot Gend by Servaes Somers by de Jesuiten in den Salamander (Volderstraat). 4 blz. Stadsarchief.
2. *Salomona met haere zeven zoonen de Machabeën. Treur-Spel opgedraegen aen den eerweirdigsten heer myn heer Rainerius Franciscus Heye XLI. Prelaet van de vermaerde Abdye tot Drongene door wiens miltheyd de Prysen sullen gegeven worden aen de Minderjaerige Jongheyd... bestieringe der Eerweirdige Paters Augustijnen; 1771.* Tot Gendt by Servaes Somers. De vertoning wordt besloten met de opvoering van de "klugte" Als den Boer de mode leert Heel de Weirelt staet verkeert. Stadsarchief.
3. Aangehaald door Dr. D.J. vander Meersch, Audenaerdsche Drukkers 1479-1830, Oudenaarde 1844.

4. Tijdens de oorlog die keizer Leopold I (keizer 1658-1705) tegen de Turken onder grootvizier Kara Mustafa voerde, werd Wenen vruchteloos belegerd (1683). Voordien hadden de Turken onder sultan Soliman de Grote (1520-1566) even vruchteloos Wenen trachten in te nemen (1529). In 1683 heette Wenens verdediger graaf Starenberg. In 1529 was het graaf Niklas von Salm, optredend in de plaats van keizer Karel. Bovendien was het in 1755 niet de eerste keer dat de vrees voor de wreedzuchtige Turken op de planken tot uiting kwam. Reeds in 1717 was het het geïnteresseerd publiek gegund geweest te gaan kijken naar en genieten van *Karel den VI, keyser van 't Christenryk ofte Nederlaeg van Achmet den IV Turckschen Sultan door den onoverwinnelyken held Eugenius van Savoyen*, 1717, drukker Cornelius Meyer op d'Hoogpoorte in 'tgekroond Sweerd. Het zal wel geen toeval geweest zijn dat het toneelfeest in kwestie plaats greep omtrent de tijd dat de keizer als graaf van Vlaanderen op de Vrijdagsmarkt op 18 okt. van hetzelfde jaar 1717 ingehuldigd werd. Cfr. de grote kopergravure van C. Eykens gedrukt door Augustinus Graet.
5. Oostvlaamse Zanten, 1937, blz. 207. Een gelijkaardige 18de-eeuwse P-puzzel behandelde P. de Keyser voordien in O.-Z. 1929, blz. 33. Dit keer kregen de p's exponenten mee.

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

Uithangborden waarvan de vorm of het thema naar de *wapenkunde* verwijzen, komen te Gent bijna niet meer voor.

De heraldiek was oorspronkelijk nochtans een der voornaamste bronnen waarnaar de uithangtekens werden gekopieerd.

Vanaf de Franse Revolutie, die elke herinnering aan koningschap, adel en feodaliteit grondig heeft bestreden, verminderen de benamingen zoals de vroegere "Het Schild van Oostenrijk" (Gewad), "Het dobbel Vierstaal" (Korenmarkt), "De drie Kronen" (Sint-Jacobsnieuwstraat), "De witte Lelie" (Donkersteeg), "De groene Leeuw" (Hooiaard) enz.

Daarenboven beroert de kennis van de heraldische kleuren en hun symboliek onze huidige medeburgers helemaal niet meer.

Goud was lang een heraldische kleur bij uitnemendheid, symbool van geld, rijkdom, schatten.

Aan een hoeden- en pettenwinkel in de *Lange Munt* hing tot begin april 1974 "In den gouden Hoed", een houten, 19de-eeuwse ceremoniesteeek uit, bevestigd boven een smeedijzeren galgje. Daaronder hing een plaatijzeren schildje waarop, aan weerszijden de vermelde benaming te lezen stond. Tijdens een aprilnacht heeft een onbekende, ongevraagd, zijn collectie met het beschreven uithangbord uitgebreid...

In het *Museum voor Volkskunde* bewaart men een houten "Gulden Draak" die oorspronkelijk op de Sint-Salvatorstraat aan de drogistenzaak



Afb. 1. In den gouden Hoed - Lange Munt.



Afb. 2. De Gulden Draak - Mus. v. Volkskunde, Gent (Copyright A.C.L. Brussel).



Afb. 3. In de gouden Pluim - Vrijdagmarkt.



Afb. 4. In de gouden Duif . Vrijdagmarkt.



Afb. 5. De Gulden Valk - Vrijdagmarkt.



Afb. 6. Wapenschilden - Hoogpoort.



Afb. 7. Schild met banderol aan vroeger Kruideniersgildehuis - Klein Turkije.



Afb. 8. De gouden Hond (Copyright A.C.L. - Brussel) - Mus. v. Volkskunde.

van Jozef de Vreese uithing. Deze haalde zijn diploma in 1890. Daarom veronderstellen we dat het uithangteken van het eind van de 19de eeuw is.

Dat is zeker het geval voor het bord “De gouden Hond” van de winkel van de Gentse tingieter Jacques de Keghel in de Korte Munt. Dat bord beeldt een hond uit in plaatijzer uitgeknipt. Daaronder hangt een rechthoekige plank waarop “Jacqs. De Keghel tingieter” geschreven staat. (Jacques stierf in 1902). Naast voorgaande uit het Museum voor Volkskunde zijn er elders nog enkele uithangborden met “gulden” of “gouden” te vermelden. Zo onder meer “Het gouden Mandekke” op de *Pensmarkt*, “In de gouden pluim”, “In de gouden Duif” en de “Gulden Valk” op de *Vrijdagmarkt*. Duif en pluim zijn vergulde, houten voorwerpen, tevens een reclame voor beide verfwinkels. “De gulden Valk” is een herberg aldaar. De naam staat geschilderd op een houten plank, tegen de muur getimmerd en een plaatijzeren ruitje aan een galgje.

In de *Burgstraat* hingen indertijd monumentale uithangtekens zoals de indrukwekkende “Kroon” in beschilderd hout die tot ca. 1940 een bekende voedingswareenzaak versierde en de metalen “Olifant” die tijdens het interbellum een confectiezaak aanwees.

Verschillende vernieuwde, gepolychromeerde schildjes met heraldische kentekens werden aan de muren van het Sint-Jorishotel en het café “De Turk” aan de *Hoogpoort en de Botermarkt* vastgehecht. Ze duiden op bezittingen van Keizer Karel.

Eveneens in schildvorm en versierd met het wapen der kruideniers is het uithangbord aan het oude Kruideniersgildehuis in *Klein Turkije*. Boven een stenen banderol waarop “Crudenier” gebeiteld staat, werd een schildje gehecht waarop, veelkleurig, een vizel met twee stampers op een groen veld staan afgebeeld.

Lode HOSTE
(’t Vervolgt)

MEDEDELING

De Heer Paul de Pessemier, voorzitter van de Koninklijke Vereniging der Historische Woningen van België en van het Slot van Laarne heeft via het Verbond van de kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen meege-deeld dat alle leden van een heemkring uit Oost-Vlaanderen een korting genieten van 20 fr. op de normale toegangsprijs van 60 fr. voor het **Slot van Laarne**.

Onze leden worden vriendelijk verzocht zich te voorzien van hun lidkaart.

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDA- TIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1704. Orlandi Pellegrino Antonio, *Abecedario pittorico...*, Bologna, blz. 78, 191, 359, baseerde zich op Vasari en Von Sandart.

1708. Gramaye, *Antiquitates illustrissimi comitatus Flandriae*, Leuven-Brussel, blz. 20, merkt op tijdens zijn beschrijving van de St.-Baafskathedraal : “Cuius ut fabrican tam superiorem quam subterraneam admirantur architecti, ita picturas pictores : Imprimis illam Adami et Evae, opus Ioannis ab Eyck, inventum JUSTI Vitii, Domini Pamelae, in quam tabulam ita lusit poster Vrientzius” (Het oorspronkelijke document dateert uit 1609).

1709. Reimann Jacob Friedrich, *Uersuch eines Einleitung in die Historian Literariam der Deutschen*, Halle, dl. I, blz. 287, stelt een kritisch onderzoek in naar de *Vitae* van Vasari, doch zonder enige grondige basis.

1711. De oorspronkelijke deuren van de afsluiting van de Vytkapel werden vervangen. Mogelijks droegen zij - zoals de balusters - de wapenschilden van de begiftigers.

1713. Reimann Jacob Friedrich, *Die ersten Linien von der Historia Literaria der Deutschen...*, Halle 1713, blz. 9, fantaseert verder (cfr. 1709).

1713-1723. Jan-Pieter van Male, *Prael-Thoneel van de vermaarde en geleerde Bruggelingen*, Brugge, f°83, Brugge Privé-bezit.

1715. Palomino de Castro Y Velasco Antonia, *El Museo pictórico...*, Madrid, 1715-1724 (overname herdruk 1795-7, dl. I, blz. 55, 175), neemt de geschriften van Van Opmeer, Van Mander en Pacheco over met notities van deze laatste over een onbekend werk van Jan van Eyck.

1717-1727. In de 2de helft van de 18de eeuw bemerken we in het ontvangstboek der kathedraal o.m. de intentie van de fundateurs en de “fondatie van wylent Judocus Wyts ende desselfs compagne Elisabeth Borluut”. Vanaf 1724 tot 1732 droeg François van Damme de mis op in de Vytkapel (203).

1722. De Caylus, *Le trésor de la curiosité*, Parijs, blz. CXX-CXXI.

1723, mei 28. In het testament van kanunnik Sebastiaan van Eyck van het kapittel van de St.-Veerlekerk lezen we dat hij een “Geseling van Christus”

van Sebastiaan van Eyck, Antwerps schilder en familie van de kanunnik, schonk aan de St.-Michielkerk te Gent (noot 52).

1724. Tschamser François Antoine, Annales order Jahrs-Geschichten der Baarfüseren order Minderen Brudern, Thann (uitgegeven te Kolmar in 1864) prijst - niet Jan maar Hubert. Voor deze gegevens van deze Appeles, wiens overlijdensdatum hij heel goed kende, greep hij terug naar de kloosterchroniek (noot 80a).

1728. Richardson Jonathan, Traité de la peinture et de la sculpture, Amsterdam, dl. 1, blz. 217, baseert zich op Von Sandart.

1729. Weyerman Jacob Campo, De levens-beschryvingen der nederlandsche konstschilders..., Den Haag, dl. I, blz. 179-194, neemt van Mander's en Lampson's passus over.

1731. De schilder Albert Fontain ontving 12 lb.g. voor restauraties van schilderijen in de kathedraal. Van Ryckevorsel (251) neemt zonder meer aan dat ook het Lam Gods gereinigd werd, doch niets wijst hierop (cfr. noot 6b).

1732. Maffei Supione, Verona illustrata, Verona 1731-2, dl III, blz. 274v, aanvaardt Malvasia's (cfr. 1678) kritiek over Vasari's Vitae.

1734. Zedler, Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste, vol. 8, Halle-Leipzig 1734, kolom 2422 (herdruk : 25, 1740, kolom 711) haalt Von Sandart's passus aan.

1735. Antonius Sanderus, noot 150, blz. 83-4, vertaling uit zijn Flandria Illustrata.

1739. Jean-François Foppens, Bibliotheca Belgica, Brussel 1739, vol. II, blz. 635, nam de gegraveerde portretten van E. de Boulonais (cfr. 1682) over.

1742-1748. Vanaf 1742 tot 1748 droeg kapelaan Ferdinand de Brunswijck-Luneburg - een familielid van Elisabeth Borluut - de mis in de Vytkapel op. We kennen van hem een aantal rapporten i.v.m. de Vyt-Borluutstichting (28 juli 1747 : staat en retroacten met voorstel tot regularisatie wat aanvaard werd op 28 september 1747; 31 december 1747 ontwerp tot regularisatie van de rekeningen der Oude Cotidiane en een ontwerp tot regularisatie van de rekeningen der Oude Fabriek en van de nedersacristie). Op de rugzijde van deze door hem samengestelde bundel betreffende de dienst

in de Vytkapel wordt vermeld dat de fundatie dateert uit 1535 (later verbeterd in potlood tot 1435) (252).

1744. F. Le Comte, Het Konst-Cabinet der Bouw-, Schilder-, Beeldhouwen Graveerkunde, of Inleiding tot de Kennis dier fraaye, Weetenschappen, vervat in de Schilderyen, Standbeelden en Prenten. Verrykt met een beknopte Leevensbeschryving der voornaamste Schilders, Beeldhouwers en Plaatsnyders, Utrecht 44 (vertaald uit de Franse tekst : Cabinet de Singularités d'Architecture, Peinture et Gravure, Parijs 1699-1700).

1745-1748. In de Oude Cotidiane maakt men nog melding van de verkochte goederen te Beveren-Waas in 1614. De mis wordt in de Vytkapel opgedragen door E.H. Andreas de Simpele. Vanaf 1748 tot 1760 worden drie supplementaire missen vergoed aan de de Simpele in de "capelle van Adam en Eva" gesticht door "Judocus Wyts en Elisabeth Borluut" (203). Andreas de Simpele was de enige kapelaan sinds 1625, die geen lid was van het Kapittel.

1745 en 1758-1759. Tegen de westelijke muur van de Vytkapel plaatste men in 1745 het praalgraf van bisschop De Smet (verwijderd in het begin van de 19de eeuw), terwijl dat van kapelaan de Brunswijck-Luneberg tegen de zuid-westelijke muur werd geplaatst in 1758. Dit mausoleum werd vervaardigd door J. Martens. Een jaar later werd het epitaaf van de familie De Draeck in de Vytkapel geplaatst. Ontroofd van zijn tafeltje werd waarschijnlijk Hubert van Eyck's grafsteen verwerkt in die periode als bouw materiaal in de portiek van de noordelijke transept (1759) (253).

1750 (omstreeks). A.J. Dezallier d'Argenville (1680-1765), Abrége de la vie des peintres avec la notice de leurs ouvrages, Parijs, jaar 4.

1751. Anoniem. Beschryvinge van de gedenckweirdigste schilderyen die te sien zyn in de kercken van verschyde steden van Vlaenderen, Brabant, ect., hs. Brugge Stadsbibliotheek.

1751 (na, verkeerdelijk gedateerd 1734). De Sadeleire (?), Beschryvinge der 7 prochiale kercken der stadt Ghendt, haere raeriteyten van schilderyen ende door wat meesters die gemaekt syn (in 1883 onnauwkeurig gepubliceerd door Ch. Piot), noemt het Lam Gods het "Paeschlam".

1753, april 18. De resolutie van het Kapittel in verband met de betaling aan de Nedersacristie van de onkosten van de dienst in de Vytkapel, merkt op dat de uitgaven groter zijn dan de inkomsten. Desondanks werden het aantal missen in de week verhoogd met 3 voor een periode van 12 jaar (203).

1753. Jean-Baptist Descamp, *La vie des peintres flamands et hollandais, avec des portraits gravés en taille-douce, une indication de leurs principaux ouvrages, et des réflexions sur leurs différentes manières*, Parijs, dl. I, blz. 1 e. v., baseert zich op Van Mander. De illustratie gemaakt door François of Charles Eisen (?) gaat voor Hubert terug op het zgn. zelfportret van het gestolen paneel. Het palet met penselen, het vaatwerk met olie en het door zonnestralen gebarsten paneel zijn eveneens ontleend aan het verhaal van Van Mander. Het gebarsten paneel stelt de Aanbidding der wijzen voor uit de verzameling van de hertog van Orleans, dat toen ongegrond beschouwd werd als een paneel van Jan.

1759. Met het oog op de nieuwe geannoteerde uitgave van Van Mander's schildersboek in 1764, die met kommentaar voorzien werd door Jacobus de Jongh, maakte Jan L'Admiral 2 gegraveerde portretten naar deze op het ontvreemde paneel. Zij werden opgenomen in een stilleven-compositie met enige emblematische elementen, zoals we ook bemerkten bij Houbraeken (1718). Onderaan prijkt het portret van Margaretha (lees : Elisabeth), dat herinnert aan het oeuvre van de Meester van het Amsterdamse kabinet (± 1480), de zgn. Hausbuch-Meister. In dezelfde editie zien we nog een gravure van Jan L'Admiraal voorstellend Hubert en Jan, die waarschijnlijk in dezelfde periode ontstond, waarbij de nadruk ligt op het leeftijds-verschil (254).

1763. J.R. Füssli, *Allgemeines Künstler Lexicon*, 1763; G.P. Mensaert, *Le peintre amateur et curieux ou description générale des tableaux des plus habiles maîtres, qui font l'ornement des églises, couvents, abbayes, prieurés et cabinets particuliers dans l'étendue des Pays-Bas autrichiens*, Brussel 1763, vol. II, blz. 21 "L'agneau de l'Apocalypse... n'étoit pas prévenu de l'ancienneté et de la rareté de cette pièce, on la passeroit cent fois sans y faire attention".

1767. Anoniem, *Den kundigen schilder aanthoonende de fraeyheden ende namen der meesters van die schilderyen geplaetst in de parochiale kercken en andere cloosters ende capellen der stad Gent*, Gent 1767 (verdwenen handschrift, waarvan eertijds een 19de eeuwse kopie in bezit was van Hulin de Loo).

1768. Ter gelegenheid van de 5 jarige oprichting van de Brugse academie wilde men een nieuw gedenkteken voor Jan van Eyck laten oprichten (de grafzerk was versleten en het koperen epitaaf werd vernield tijdens de godsdienstoorlogen). In afwachting van het marmeren epitaaf waarvoor 2 ontwerpen werden ingediend, besloot men "de selve op berd te laeten" schilderen door Paulus de Cock, "verbeeldende één grafnaelde met daer op

in" een medaille met het portret van Jan van Eyck (dat mogelijks terugging op dat van het Lam Gods). Door de werken in de St.-Donaaskathedraal in 1782 werd het schilderij overgebracht naar de academie. Latere lotgevallen zijn er niet van bekend (255).

Rudy VAN ELSLANDE
(t Vervolgt)

NOTEN

250. *D. Roggen*, Het caravagisme te Gent, in : *Gentse Bijdragen van de Kunstgeschiedenis*, XII, 1949-50, blz. 313.
251. *J. Van Ryckevogel*, De schoonmaak van het Lam Gods der van Eycken, in : *Morks Magazijn*, Dordrecht XXXI, 1929, blz. 591-593; cfr. noot 6b.
252. *J. Duverger*, De paramenten van de Joos Vydkapel van de Sint-Baafskerk te Gent, in : *Artes Textiles II*, 1955, blz. 49.
253. *E.A. Hellin*, noot 236; *J.J. De Smet*, noot 152 e, blz. 20, 21, 31; c) *A. Goetghebuer*, L'église cathédrale de S. Bavon à Gand, Gent 1893, blz. 79,96, d) *R. Van De Wiele*, Sint-Baafskatedraal-Gent, Gent 1973, blz. 28.
254. *E. Dhanes*, De iconografie der Van Eyck's, Brugge 1982, blz. 15-16, 69, ill. 9.
255. *O. Delepierre*, noot 282, blz. 11-13; *V. Vermeersch*, Grafmonumenten te Brugge voor 1578, Brugge 1976, blz. 168.

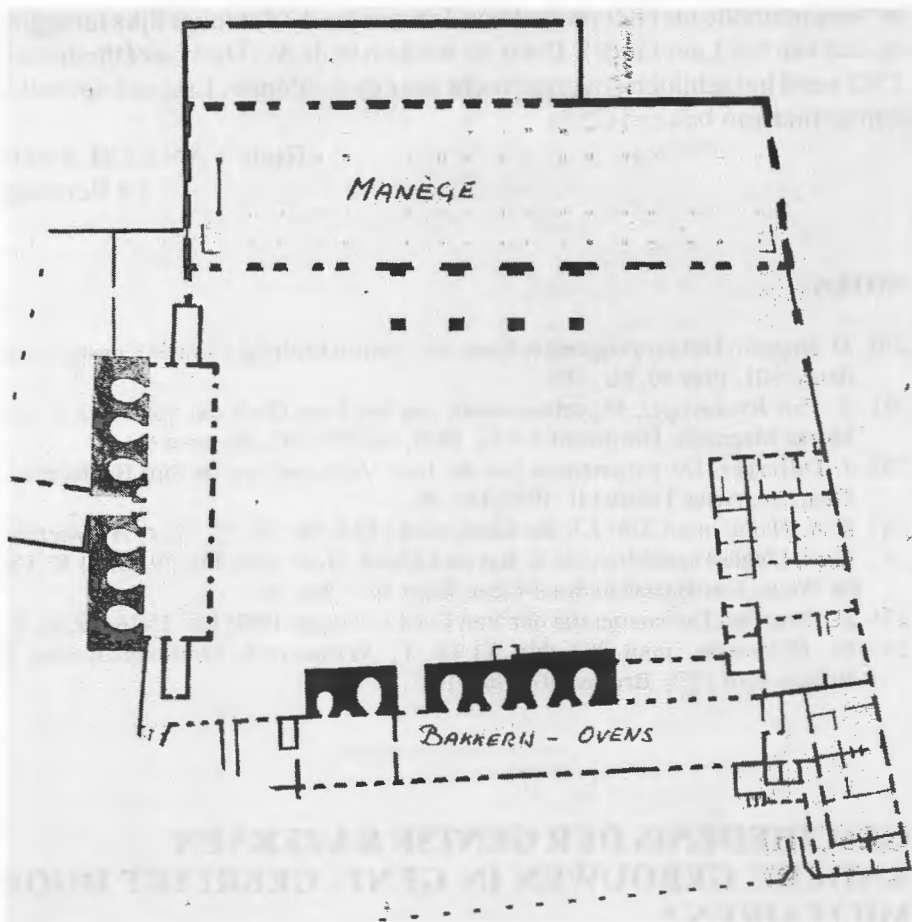
GESCHIEDENIS DER GENTSE KAZERNEN ANDERE GEBOUWEN IN GENT, GEBRUIKT DOOR MILITAIREN *

Zoals we in de inleiding tot deze serie hebben gezien (G.T. juli 85) waren er tot de 16de eeuw praktisch geen kazerneringsproblemen. In die tijd bestonden er nog geen gebouwen die exclusief dienden tot het onderbrengen van troepen.

In vreedestijd logeerden de militairen, op eigen kosten, in afspanningen, in gehuurde huizen of in woningen van partikulieren. Ze moesten zelf onderhandelen over de huurprijs.

De gasthuishouders waren verplicht de soldaten te herbergen voorzover er plaats vrij was. In tegengesteld geval en als niemand geneigd was de krijgslieden onderdak te verschaffen werden de logementen door het schepencollege aangeduid. De gebuurtedeken bezorgde het stadsbestuur de nodige adressen.

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in "Ghendtsche Tydinghen" 1985-Nr. 4.



Afb. 1. De manège en de bakkerij. (S.A.G. Atlas Goetghebuer).

Onder de regering van Keizer Karel begonnen de moeilijkheden. Om zijn rijk "waarin de zon nooit onderging" tegen de vele vijanden te verdedigen had Karel een machtig leger nodig. De bevolking moest, tegen wil en dank, het grote aantal krijgers herbergen. Toen er geen plaats meer was bij de burgers werden meer en meer openbare gebouwen als militair onderkomen gevorderd.

Men kan stellen dat in de loop der tijden bijna alle stads- en staatsgebouwen in Gent eens door de onderscheiden legers zijn bezet. Hierna een willekeurige greep uit verschillende geschiedenisbronnen :

- 1567-11 juli : "Op 't gebod van den Graeve van Egmont, volgens 't welke de Soldaeten, zoo lang als er noch waeren, van huys tot huys zonder uytneiminge ofte aenzien van iemand, alle Maenden verleyd moesten worden". (1)
- 1648 : Een deel van het Prinsenhof door de stad aangekocht om er cavalerie in te herbergen. (2)

- 1693-25 aug : Het Schepencollege vroeg aan de koning de vrouwen, kinderen en de bagage van militairen uit de kapellen en andere openbare gebouwen te verwijderen. Het antwoord was; Neen. (3)
- 1780-90 : Onder de regering van Jozef II werden veel geestelijke orden afgeschaft. Sommige abdijen kregen militairen te logeren. (4)
- 1793-1814 : Tijdens de Franse bezetting schafte men alle kloosters af. De meeste werden als "bien public" bezet of verkocht. Kerken en kapellen vormde men om tot stallen of legeropslagplaatsen. (5)
- 1838 : De gemeenteraad besloot geen militairen meer bij burgers onder te brengen. De citadel aan de Heuvelpoort zou daarvoor gebruikt worden. Het duurde nog tot 1873, jaar waarin het Ministerie van Oorlog het onderhoud der kazernen op zich nam, vooraleer dit besluit volledig werd nageleefd. (6)
- 1914-1918 : Tijdens de eerste wereldoorlog waren bijna de helft der openbare gebouwen in Gent door het Duitse leger ingenomen. (7)
- 1940-44; Reeds in 1939 bezette het gemobiliseerd Belgisch leger scholen en gebouwen. Na mei 1940 moesten veel huizen worden ontruimd in het voordeel van het "Feldgrau".

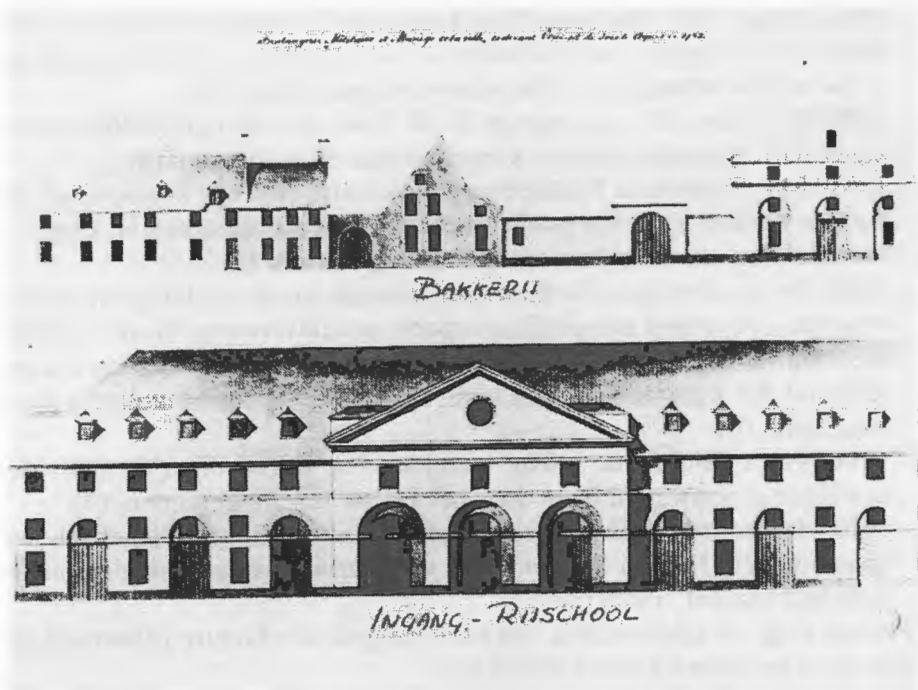
Hierna volgt de geschiedenis van twee welgekende Gentse gebouwen die ooit door militairen werden betrokken.

Het klooster van Sint-Agneeete aan de Lindelei

Onder de bescherming van pastoor Gillis Spierinck kwamen in 1434 enkele lekezusters uit het klooster van Sion bij Oudenaarde naar Gent. Ze betrokken een armzalig huisje nabij de Bijloke. Op 7 juni 1452 namen ze de regel van Sint-Augustin aan en lieten zich "zusters van Sente-Agneeeten" noemen. In het jaar 1454 schonk de bisschop van Doornik, Jean Cheverot, hen een huis op de Ganzendries.

De kloosterorde scheen te floreren want in 1472 legde men de eerste steen van een kerk waaraan men 10 jaar zou werken. Bij die kerk bouwde men iets later het klooster. Het stadsbestuur was de nonnen welgezind; in 1493 schonk de collatie hen een groot stuk terrein naast de abdij. Het jaar daarop kochten ze een perceel grond van de zusters van de Bijloke.

In de kloosterkas moet men de bodem hebben gezien want de Augustinesen wachtten tot 1518 om hun eigendom uit te breiden. Vanaf die datum was er echter geen houden meer aan, bak- en washuis, stallen, boerderij, werkplaatsen enz. zagen het licht. Het ging de congregatie goed; vooral na de oprichting van een school voor "deftige meisjes uit goeden huize" kwam er zaad in 't bakje. Maar mooie liedjes duren niet. De beeldstormers verjoegen de nonnen en vernietigden de kerk en het klooster (1566). Het duurde tot 1584 vooraleer de Sint-Agneeete-zusters hun eigendom terug konden betrekken. In de loop van de 17de eeuw bouwden ze een nieuwe kerk en vergrootten de abdij langs de Lindelei.



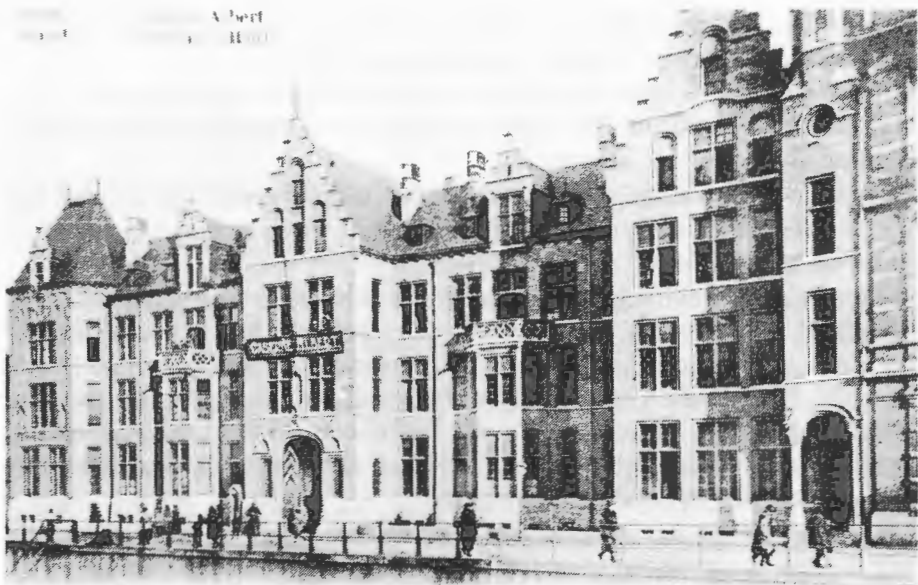
Afb. 2. Rijbaan en Bakkerij in St.-Agneete (S.A.G. Atlas Goetghebuer).

Behalve dat het kloostercomplex zware schade opliep bij de beschieting die de aanval op Gent, door de troepen van Lodewijk XIV voorafging (9 maart 1678) kenden de geestelijken rustige jaren.

Er kwam een einde, zowel aan de rust als aan de congregatie, toen Jozef II in 1783 hun vereniging afschafte. De dienst der Domeinen maakte inventaris, liet een groot deel van het klooster afbreken en bouwde in de plaats nieuwe burelen voor het eigen ambt en voor dit der Douanen. De kerk degradeerde tot hooi- en stromagazijn. De resterende gebouwen werden verpacht.

Tijdens de Franse bezetting (1794-1814) installeerde men op het terrein een militaire bakkerij. Volgens dekreet van 23 april en 27 juni 1810 stond de Staat alle militaire domeinen af aan de stad (zie bijlage 1 in G.T. juli 1985). Onder Willem I (1815-1830) beschikten de bereden troepen uit het garnizoen over geen rijbaan. (8) De legerleiding liet, op kosten van de Gentse burgers, een rijkschool optrekken rechtover de bakkerij op het terrein van het oude klooster. (Afb. 1 en 2) Die nieuwe manège werd ingehuldigd op 31 augustus 1821. (9)

Er was nog steeds plaats zat in St-Agneete. De stad, die in april 1810 eigenaar geworden was van het ganse complex, opende er een nijverheidsschool (1826). De inrichting had een zodanig succes dat de schepenen zich verplicht zagen uit te breiden. Onderhandelingen werden aangeknoopt



Afb. 3. De kazerne rond 1920 (Verzameling A. Verbeke).

met het Ministerie van Oorlog en van Binnenlandse Zaken. De Domeinen en Douanen kreeg men redelijk snel uit hun burelen maar de militairen stribbelden tegen. Uiteindelijk kwamen beide partijen tot een akkoord en op 13 juli 1850 tekenden ze de “Conventie van St-Agnes”. In het kort ging het erom dat de stad over alle legerinrichtingen in St-Agneeete mocht beschikken als ze elders een nieuwe bakkerij, een rijbaan en nog enkele andere logementen bouwde.

In 1859 waren alle voorwaarden vervuld en verlieten de militairen het grondgebied van het voormalige nonnenklooster.

Het Grootseminarie, eens de Albertkazerne

Op het einde van de vorige eeuw was het seminariegebouw aan de Biezekapelstraat niet meer bewoonbaar. (10) Het voldeed niet meer aan de eigentijdse hygiëne, er was geen tuin, nergens kon een straaltje zon de duistere ruimten opvrolijken, de verwarming was volstrekt onvoldoende enz.

Bisschop Seghers beriep zich op de dekreten gestemd tijdens het Franse bewind om andere gebouwen te vragen aan de gouverneur van Oost-Vlaanderen. (11) De wetten voorzagen dat iedere provincie een geschikt gebouw ter beschikking moest stellen om er seminaristen te logeren.

In 1903 benoemde de gouverneur een commissie die, samen met de bisschoppelijke- en seminariediensten, een oplossing moest zoeken.

Het eerste plan kwam van architect Mortier die de bestaande gebouwen wilde vernieuwen en uitbreiden tussen de Nederpolder, Kapittelstraat en Hoofdkerkstraat. Terzelfder tijd zou hij het bisdomgebouw afbreken

zodat de kathedraal volledig vrij kwam te staan. Daar de kosten voor dit plan te hoog opliepen ging het spijtig genoeg niet door.

Voorstellen om de nieuwe gebouwen op te trekken aan de rand van de stad werden afgewezen. De bisschop wenste het seminarie in de onmiddellijke omgeving van de hoofdkerk.

Even dacht men aan een plaats langs de Neerschelde maar uiteindelijk viel op 24 juli 1905 de keus op een terrein langs de Reep, tegenover het Geeraard de Duivelsteen.

De provinciale architect Mortier viel de eer te beurt de plannen te tekenen. Kanunnik M. De Baets, president van het seminarie, had hem een lijst met wensen overgemaakt; plaats voor 200 seminaristen met voor ieder twee kamers, slaapplaatsen en burelen voor de president, de negen professoren, de zusters en het personeel. Verder leslokalen, bibliotheken, eetzaal, keukens enz. Alles samen een oppervlakte van 10.448 m² verdeeld over een gelijkvloers en twee verdiepingen.

De versiering van het gebouw zou verzorgd worden door kunstenaars uit het Gentse. Voor de kapel-opsmuk benaderde men Remi Rooms.

René De Cramer voor de muurschildering, Gustaaf Ladon voor de glasramen en Aloïs De Beule voor de beelden van de vier evangelisten in de kapel. De beelden die de voorgevel moesten kronen zouden gemaakt worden door Oscar Sinia.

Het gebouw kon betrokken worden in 1914 en ontving als eerste bewoners... de Duitse bezetters ! Om vernieling te voorkomen hield men de, nog niet geplaatste, kunstwerken in depot tot na de oorlog.

Het nieuwe seminarie was dus een militair kwartier geworden onder de naam "Hohenzollernkazerne". (12) De Gentenaars die nog nooit van de Hohenzollern gehoord hadden maakten er al spoedig de "hooizolder" van. Toen het zegevierend Belgisch leger eind 1918 terug in het land kwam nam het vanzelfsprekend ook bezit van het seminarie. Het 3e Linie regiment bleef er tot 1925, jaar waarin het in Oostende garnizoen ging nemen. In de zes jaar dat die militairen aan de Reep verbleven noemden ze hun kwartier de "Albertkazerne". (Afb. 3) De citaties die ze tijdens de oorlog hadden verdiend (13) werden op de binnenkoergebouwen aangebracht. (Afb. 4)

Eind 1925 kwam er tussen de provincie en seminariebestuur een akkoord tot stand dat de priesterleerlingen toestond hun nieuwe woonst te betrekken vanaf 1 januari 1926.

Bisschop Seghers, die de nieuwe gebouwen niet mooi vond, zag de school liever in het oude kwartier blijven. Hij werd daarin gesteund door de president Mgr. De Baets, die steeds tegen de verplaatsing was geweest. Het ging zover dat architect Vaernewyck werd aangezocht nieuwe plannen te tekenen. De provincie ging akkoord en zou de optrek aan de Reep gebruiken als rijkswachtkazerne. Onder druk van het besturend bureau van het



Afb. 4. Binnenkoer. Let op de citaties (Verzameling A. Verbeke).

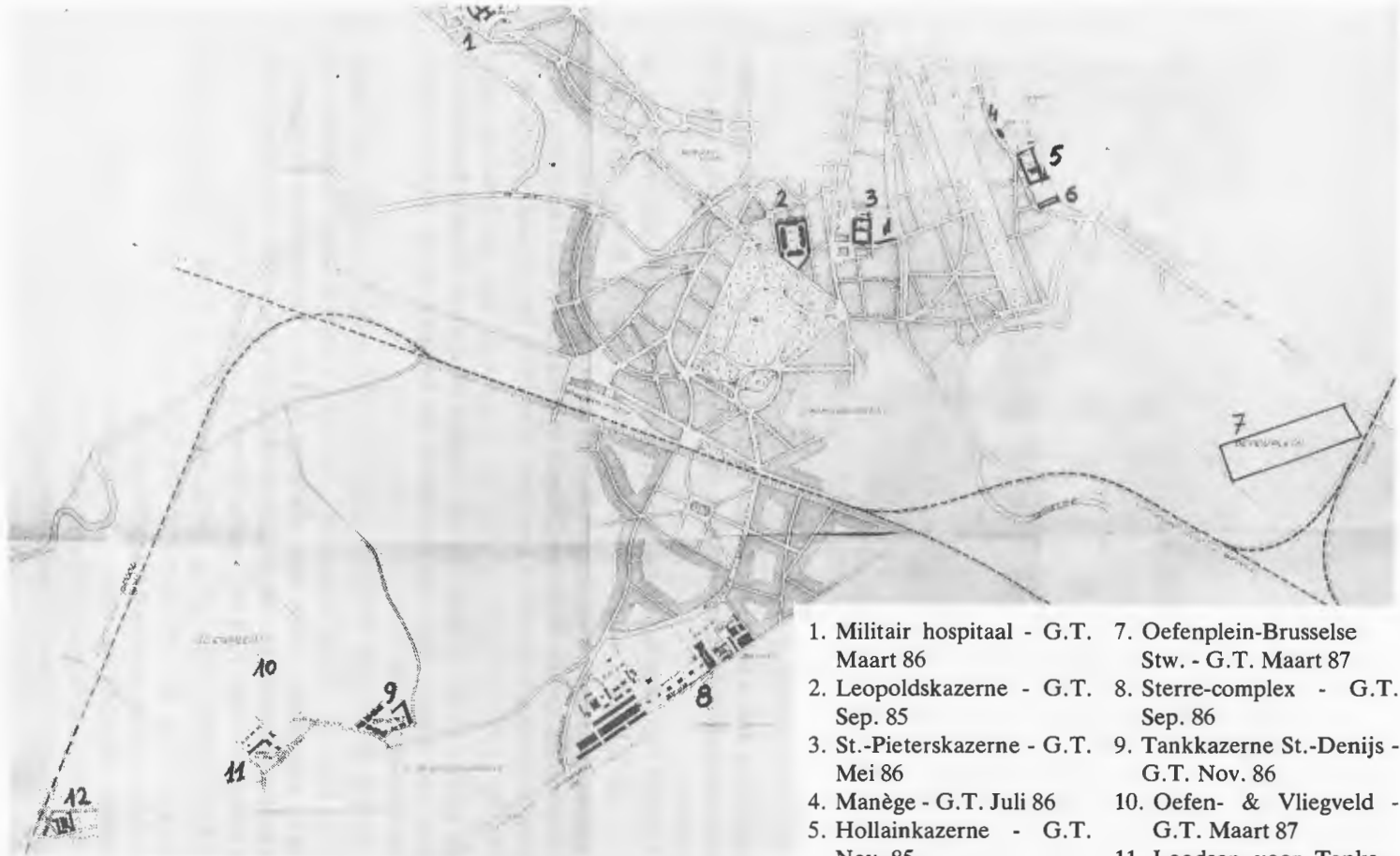
seminarie en ook van de leerlingen zelf, die het beu waren in de uitgewoonde lokalen te kluizen, besloot de bisschop uiteindelijk toch maar te verhuizen.

Rond Pasen 1926 was het dan zover dat, met de hulp van seminaristen en de cibisten, de inboedel van de Biezekapelstraat naar de Reep kon worden overgebracht. Nog tijdens de verhuis brak er brand uit in het Justitiepaleis. Een commissie kwam de mogelijkheid onderzoeken het Gerecht enkele tijd in het seminarie onder te brengen. Het bleef bij dit ene bezoek. Wel werden de oude verlaten gebouwen, eigendom van het bisdom, voor enkele jaren aan het Ministerie van Justitie verhuurd. Nadien huurden de Zusters van Liefde het oud-seminarie en richtten er de lagere school "Klein-Sint-Bavo" in.

Ook tijdens de tweede wereldoorlog werd een gedeelte van de gebouwen door de bezetter "beschlagnahmt". In 1944 kwamen onze bevrijders de Duitsers vervangen. Ook een afdeling A.T.S., vrouwelijke militairen, betrok de seminaristenkamers. Een medelid die er tewerk was gesteld, vertelde ons dat er toen niet veel gebeden werd op de slaapkamers.

Voor het ogenblik is het terug rustig aan de Reep. Buiten enkele burelen ingenomen door de provinciediensten is de oude "hooizolder" terug bewoond door deze waarvoor hij gebouwd is.

Hiermede eindigen we onze "Geschiedenis der Gentse kazernen". We hopen enkele ongekende gebeurtenissen te hebben onthuld en bij sommige lezers de interesse voor de militaire geschiedenis van hun stad te hebben gewekt.



Afb. 5. De Gentse militaire gebouwen en terreinen rond 1930.

- | | |
|--|---|
| 1. Militair hospitaal - G.T.
Maart 86 | 7. Oefenplein-Brusselse
Stw. - G.T. Maart 87 |
| 2. Leopoldskazerne - G.T.
Sep. 85 | 8. Sterre-complex - G.T.
Sep. 86 |
| 3. St.-Pieterskazerne - G.T.
Mei 86 | 9. Tankkazerne St.-Denijs -
G.T. Nov. 86 |
| 4. Manège - G.T. Juli 86 | 10. Oefen- & Vliegveld -
G.T. Maart 87 |
| 5. Hollainkazerne - G.T.
Nov. 85 | 11. Loodsen voor Tanks -
G.T. Nov. 86 |
| 6. Demanetkazerne - G.T.
Juli 86 | 12. Fourragemagazijn. |

Langs deze weg willen we ook de personen danken die ons bij deze reeks artikelen behulpzaam zijn geweest. In de eerste plaats de heren Ernest Galle uit Lede en Jacques De Vos uit Gent, de eerste voor de toelating tot inzage van zijn rijke dokumentatie, de tweede voor het gebruik van zijn uitgebreide bibliotheek en zijn steun. Inlichtingen kregen we van de heren H. Collumbien, J. Decavele, Th. De Smet, M. Steels en van het personeel van het 1e en 2e Comité tot aankoop van Domeinen. Foto's en afbeeldingen ontvingen we van de heren J. Bombay, M. De Wulf, Ch. Fumière, E. Heylebroeck, M. Hutse, E. Levis, A. Verbeke, H. Wafellman, M. Van Wese-mael en van mevrouw D. Weiss-Van Bockstaele.

Roger VAN AERDE
1984

BIBLIOGRAFIE - NOTEN

- (1) P.B. De Jonghe : Ghendtsche geschiedenissen. p. 84. -1752-
- (2) C.L. Diericx : Mémoires sur la ville de Gand, tome II, p. 671. -1815-
- (3) F. De Potter : Petit cartulaire de Gand. p. 272. -1885-
- (4) D. Destanberg : Gent onder Jozef II. -1910-
- (5) J.E. Nève : Gand sous la domination Française. p. 16. -1927-
- (6) D. Destanberg : Gent sedert 1831. p. 205. -1903-
- (7) Kriegsalbum van Gent. Uitgegeven door de Kommandantur Gent. -1916-
- (8) G.T. juli 1986. De Manège.
- (9) Journal de Gand van 1 september 1821; "Gand 31 août. La régence de la ville de Gand vient de faire construire, dans les anciens magasins de Sainte-Agnès, un très-beau manège, cet établissement manquait à une grande et populeuse ville, dotée d'une université et qui a toujours une garnison de cavalerie".
- (10) Ludo Collin : 50 jaar Grootseminarie op de Reep te Gent. In : tijdschrift "Gods-dienstige week" 1 februari 1976.
Het eerste seminarie is ingericht door Cornelius Jansenius (1510-1576) eerste bisschop van het bisdom Gent. Hij gebruikte daarvoor het Gentse Hiëronymus-huis van de Broeders van het Gemene Leven naast het Geeraard Duivelsteen (1569). Bisschop Triest (1576-1657) verkoopt die gebouwen aan de stad Gent die er een armenschool in onderbrengt. Hij laat een nieuw seminarie bouwen aan de Biezekapelstraat dat kan betrokken worden in 1625. Het grootste gedeelte van dit gebouw vormt nu de lagere school "Klein St-Bavo".
- (11) Dekreten van 18 Germinal an X en van 30 december 1809.
- (12) Hohenzollern : Duits vorstenhuis waaruit ook "Kaiser Wilhelm II", regerend vorst van Duitsland in de eerste wereldoorlog, sproot.
- (13) Citaties van het 3e Linie (allen uit de 1ste wereldoorlog)
- Antwerpen - Grimde - IJzer - Steenstraat - Clercken - Veldtocht 1914-18.

VRAAG EN ANTWOORD

De Heer **Eddie Van Haverbeke** van Oostende heeft de volgende vraag :
“Mijn grootvader, een timmerman, was werkzaam in de jaren 1920 in een schrijnwerkersatelier - of werkplaats gelegen aan de Neermeerskaai - men vertelt rechtover het Restaurant Patijntje - gespecialiseerd in het maken van kermismolens of bijbehorigheden voor dergelijke molens. Kent iemand van de geachte Gentse lezers van Uw tijdschrift, de naam van dit bedrijf ?”

De Heer **A. Janssens** van Nevele schrijft :
“Aan het Klein St-Pietersplein ligt de Voetweg welke met de Stalhofstraat verbonden is door de Benedictijnenstraat, vroeger “Oude Voetweg”. Half de Benedictijnenstrat lag een beluik “de koer” genoemd; heden is de toegang dichtgemetseld. Kan iemand helpen met een afbeelding van dat beluikje ? Alles terug op erewoord. Graag had ik er een afbeelding van, daar ik half de jaren dertig er dikwijls verbleef bij een tante.

De Heer **G. Walraedt** uit Gent vraagt :
In “Analyse des Très Riches Heures du Duc de Berry” door Saint-Jean Bourdin lees ik, aangaande de aanval op Bourges (9 juin 1412) door Koning Charles VI (onder druk van Hertog Jan zonder Vrees) : “La ville fut sévèrement bombardée par un nouveau canon flamand nommé “Griete”...
Kan iemand uitmaken of er een relatie bestaat tussen genoemde “Griete” en onze “Dulle Griete”, welke toch de wapens van Bourgogne vertoont ?

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De Heer **Raphaël Van Wassenhove** schrijft ons het volgende :

In "Ghendtsche Tijdinghen" nr. 2 van 15 maart j.l., lees ik in de rubriek over de uithangborden op pagina 66, dat BENTOS (Wondelgemstraat) onder de "Zonderlinge benamingen" wordt geklasseerd.

Naar mijn mening, hoort deze benaming veeleer thuis in de categorie C (Bepaalde personen).

Bentos was n.l. de artiestennaam van de eerste uitbater van het gelijknamige café.

De heer Bentos, zijn ware familienaam ken ik helaas niet, was destijds circusacrobaat in de Verenigde Staten van Amerika.

Hij ging er prat op, in het circus nog te zijn opgetreden met niemand minder dan (jawel hoor !), Buffalo Bill, alias William, Frederik Cody, de gewezen held van de Far-West.

Zijn café was zowat, wat men in de volksmond noemde : "de tramstatie" van 't Rabot, gelegen vlakbij één der stelplaatsen van de lijn Gent-Zomergem aan de Filips van Cleeflaan, op de terreinen waarop zich thans de flatgebouwen bevinden.

Vele wachtende reizigers van de tramlijnen Gent-Zomergem en Gent-Basvelde (deze laatste was toen nog het populaire, maar veel lawaaimakende "stoomtramke"), gingen er 'swinters een koffie of bouillon drinken of tijdens de zomermaanden, een lekker biertje of frisdrank.

In het café hingen verscheidene foto's van vrij groot formaat, waarop Bentos als circusartiest, samen met nog andere, stond afgebeeld.

Met genoeg nam hij deze van de wand af, om ze aan belangstellende klanten te laten zien.

Als ik me goed herinner, verscheen zijn overlijdensbericht, vele jaren geleden in het dagblad Het Volk met de vermelding : "gewezen uitbater (van) café Bentos".

De datum is me helaas, onbekend.

(Uit een recente TV-uitzending van het programma "Van pool tot evenaar" met als presentator Paul Ghijssels, is gebleken dat een Amerikaans circus, met als één der hoofdvedetten, Buffalo Bill, zou zijn opgetreden te Antwerpen tijdens de Wereldtentoonstelling van 1913.)

Tot zover de Bentos-story.

Hopende, Geachte Heren, hiermee de sluier van deze "zonderlinge benaming" te hebben opgelicht en aldus op bescheiden wijze te hebben bijgedragen tot de groei en bloei van de heemkunde, dank ik U intussen voor Uw welwillende aandacht.

Professor Dr. A.K. Evrard stuurde ons de volgende “Bedenking” toe :
Toen aan de opgevlude Reep een standbeeld van Keizer Karel (door de stad Toledo geschonken afgietsel van Spaans beeld) werd onthuld, hadden we er een sober opschrift aan gehangen : “We zullen u dulden, doch zonder geestdrift”.

De keizer van het Westen, in wiens rijk de zon niet onderging, zag wel in 1500 het levenslicht te Gent, wat men als een eer zou kunnen zien. (De grootste Gentenaar was hij echter niet; de grootste was ongetwijfeld Jakob van Artevelde, De Wijze Man, met een geniale West-Europese visie die zijn tijdgenoten nog niet konden begrijpen).

Van Karel V kunnen we niet waarden : zijn godsdienstvervolgingen, zijn uitroeiing van Indianen wier geroofde unieke kunstschaten werden versmolten tot banale goudstaven om zijn oorlogen te kunnen bekostigen, zijn vernedering van Vlaanderen’s oude hoofdstad die om haar eigenzinnigheid en trots werd gestraft met verlies van levens, van St. Baafsabdij en van aloude vrijheden.

We willen Karel V dus wel dulden als historische figuur, zij het zonder veel enthousiasme.

Maar dat men een Orde van de Stroppendragers opricht, een dito stoet organiseert, wit-zwarte stroppen verspreidt tijdens de Gentse Feesten, en nu zelfs een standbeeld van De Gentse Stropdrager plant (!), dat kunnen we niet anders noemen dan MASOCHISME (en dus het omgekeerde van de spreekwoordelijke Gentse fierheid).

Men is dus de oorspronkelijke, échte en algemeen-aanvaarde benaming van GENTSE HEREN vergeten ?

Wanneer men dan toch te Gent een standbeeld wil oprichten (en in vgl. met andere grote steden is Vlaanderen’s oude hoofdstad hierin inderdaad niet over-bedeeld, vooral wanneer men rekening houdt met hare unieke geschiedenis), dat men het dan doe voor de aanvoerder die voor Gent blijkbaar álles veil had, gezien hij, na de slag van Beverhoutsveld te hebben gewonnen, samen mét het gemeentelager voor zijn stad sneuvelde te West-rozebeke. (Er zijn niet veel leiders, overheden, of generaals die het, in de zes eeuwen nadien, Filips van Artevelde hebben nagedaan...)

BIBLIOGRAFIE

De laatste publicatie van het Geografisch Instituut van de Universiteit van Leuven (en dit is dan reeds het 28e volume in deze reeks) is getiteld : "De Pre-Industriële Vlaamse Stad : Een sociaal-economische Survey. Interne differentiatie te Gent en te Kortrijk op het einde van de 18e eeuw."

Een lange titel, maar die wel duidelijk zegt waarover het gaat.

Aangezien het woord "Gent" er in voorkomt is dit een voldoende reden om er wat verder op in te gaan.

Deze bijdrage tot de historische aardrijkskunde omvat de studie van de ruimtelijke structuur binnen de Vlaamse steden net vóór de Industriële Revolutie, tijdstip dat grosso-modo overeenstemt met het einde van het Ancien Régime.

Na algemene theoretische beschouwingen komt men tot de concrete vergelijkende studie tussen 2 steden : Gent, als type van de grote stad met wel gevestigde centrale functies en Kortrijk als kleinere stad.

Benevens de voornaamste bron, namelijk de volkstelling van 1799, werd ook gebruik gemaakt van gegevens van het Frans Kadaster (1804-1810).

Als basisgegevens werden 32 socio-economische en demografische variabelen gebruikt, en als wij dat zeggen zult u begrijpen dat de computer er aan te pas kwam. En dan zult u ook begrijpen dat het onmogelijk is een dergelijke studie te resumeren in een kort bibliografisch kroniekje.

Vermelden wij toch dan in Hoofdstuk 5 een detailstudie gemaakt wordt van een wijk in Gent, namelijk de Prinsenhofbuurt.

Deze studie in boekvorm (formaat 27 x 20,5 cm.) is verzorgd gedrukt en omvat meer dan 300 bladzijden, plus tabellen, grafieken en foto's. De auteur, Dr. Dominique Vanneste, is geen onbekende voor onze lezers. Zij is immers de auteur van "Gent, een geografische gids", een boek dat wij bespraken in Gh. T. 1986 - Nr. 2 - p. 123.

Laten wij er hier voor alle duidelijkheid de nadruk opleggen dat het hier geen vulgariserend werk betreft dat de doorsnee-heemkundige graag zal lezen op de tram of de bus, maar een streng wetenschappelijke studie. Voor deze die alles willen weten over Gent, vermelden wij dat dit boek kan bekomen worden door 975 fr. te storten of over te schrijven op de Rekening 431-0216781-53 van "Acta Geographica Lovaniensia, Instit. Soc. en Econ. Geografie" te Leuven.

H.C.

GÊNSCHE PRÂOT

Toe Marie, riep meere Karbonkel tegen heur meisse, lûup rap nôor de veterienir, 'k ben benijd veur mijn hoendse !

En beetse lâoter was de veterienir dâor.

Aoch, menîere den dokter, 'k ben blije dache dâor zijt, mijnen Azoor es zûu ziek.

Wa schilt er aan, Madam ?

'k En kan 't u zuiver nie zegge, dokter. Gister es 't hij schier al kruipende binnegekome, mee zij muilen ope, in gelijk altijd g'rîed om over te geve. Tons es't hij al zuchtende in zijnen hoek gekrope. Nu ligt dienen âormen duts dâor sedert gister zonder eten in hij en doe nie anders of drijnke, newâor mijn Azoorke. Den dokter onderzocht hem vijf menute in hâoldege zijn boeksken uit om te schrijve.

Es 't er danzee, dokter ? zei ze ezûu.

'k En kan 't u zuiver nie zegge wa dat hij hêe, zei den dokter.

- 'k Wete kik wa dat hij hêe, riep buurman Tieste, die binne gekome was in alles g'hûurd hâo. Lâot hem vijf daoge vaste, hij zal wel geneze zijn !

Wa ken de gij dâorvan ? riep de veterienir.

Mîer of ge gij, riep Tieste. Hij hêe gister mîer of den helft van mijn hespe opgefrit; kijk hier es nog de knuist.

Tieste smheet den overschot op de taofel in den dokter was 't gat uit.

Wa deugniet, riep Meere al lachende.

Lach mâor, zei Tieste; mâor 't es tien fran veur mijn visiete in de knuist es veur i.

In meere mocht betaole !

Ter intentie van onze nieuwe lezers herinneren wij er aan dat deze "verhâolijnskes" geschreven werden door de in 1865 in Gent geboren Jan Cleppe en dat zij voor het eerste verschenen in de jaren 20 in het Zondagsblad van de "Vooruit".